

41. Årgang Februar 2005 NR. 1

ØSTJYSK BIOLOGISK FORENING

GEJRFUGLEN

Østjysk Biologisk Forening

Formål

ØBF er en forening for aktive naturinteresserede, der har til formål at udbrede kendskabet til naturen samt at skabe kontakt mellem disse naturinteresserede.

Aktiviteter

- Ekspeditioner (primært i sommerhalvåret)
- Foredragsaftener (primært i vinterhalvåret)
- Udgivelse af tidsskriftet Gejrfuglen

Mailgruppe

ØBF har oprettet en mailgruppe, hvor du via e-mail får besked om nært forestående arrangementer, ændringer, aflysninger osv. Du kan tilmelde dig ved at sende en mail med titlen "Tilmelding til Østjysk Biologisk Forenings mailgruppe" til Birthe Overgaard (birthe@gejrfuglen.dk).

Indmeldelse

Indmeldelse kan ske ved at kontakte os via e-mail eller ved indbetaling på foreningens giro nr. 7 14 83 13. Medlemskab koster kr. 125,- (eller kr. 150,- for familiemedlemskab).

Østjysk Biologisk Forening
Postboks 169
8100 Århus C

Gejrfuglen

Gejrfuglen er medlemsblad for Østjysk Biologisk Forening og udkommer 3 gange om året.

Stof til bladet

Tekster til bladet mailes eller sendes på diskette eller cd til Lars Skipper (ansv. redaktør).

Illustrationsmateriale kan sendes elektronisk eller i form af tegninger, papirbilleder eller dias.

Sendt materiale returneres efter brug, hvis det ønskes.

Kontakt evt. Lars Skipper for at høre nærmere om formater og lignende.

Deadline

Sidste frist for indlevering af materiale til næste nummer er d. 15. april.

Layout & opsætning

Kit Laursen

Løssalg

Prisen for dette nummer er kr. 35,-
Ældre årgange sælges efter aftale. Ved køb af flere numre opnåes prisreduktion. Enkelte numre og årgange er desværre udsolgt

ØBF på nettet:
www.gejrfuglen.dk

E-mail:
mail@gejrfuglen.dk

Mellem Vejle og Mariager Fjord: Østjyllands hvaler fra 1592 til i dag

Carl Christian Kinze

Næsten en fjerdedel af de godt 80 kendte hvalarter er mindst én gang set eller fundet i Danmark bl.a. fordi den op til 800 m dybe Norske Rende i Skagerrak skaber en direkte forbindelse mellem det åbne ocean og de danske nærhave.

Hvert år gæster mellem fem og otte andre hvalarter end marsvinet danske farvande. Men det er først fra 2000¹ at der for alvor er kommet skub i dokumentationen og erkendelsen heraf. Historiske kilder tyder på at der nok altid har været flere slags hvaler i danske farvande.

Hvalerne ved Østjyllands kyst

Denne artikel fokuserer kun på den østjyske kyst med sine fjorde og bugter og er stort set identisk med Vejle og Århus Amters kyststrækninger (med undtagelse af den sydligste del af Vejle Amt). Det er selvfølgelig en kunstig opdeling, der ikke i zoogeografisk forstand giver nogen mening, da hverken den naturlige fortsættelse mod syd (Lillebælt) og øst (Fyns Nordkyst) er inkluderet. Nogle hvaler kan der-

for af rent tilfældige årsager kun være opdaget uden for området selvom de på deres færd måske har svømmet igennem det.

Til trods herfor byder rækken af fjorde og bugter på forskellig vis på gode "naturlige" fourageringsbetingelser for en række hvalarter, når de dukker op. De åbne fjorde og bugter med dybe render tiltrækker store arter som våge-, fin- og pukkelhvaler, mens de lavvandede flodlignende fjorde under tiden opsøges af spækhuggere, almindelige delfiner og kystarter som øresvin og hvidhval. En enkelt art, nordkaperen, er for nylig blevet genopdaget i Vejle Fjord, hvor et individ blev nedlagt allerede i 1838, men siden er gået i glemmebogen. Endvidere kendes en række oceaniske hvalarter fra området, men de klarer normalt ikke skærene. Det er hvidskæving, grindehval, døgling, almindelig næbhval og kaskelot. Samlet er der altså dokumentation for hele 15 arter, når de to "danske" hvalarter marsvin og hvidnæse medregnes.

Jordfundne og opfiskede knogler

Der er gjort adskillige fund af løse jordfundne eller opfiskede hvalknogler i området. Nogle af dem er flere tusinde år gamle (subfossile) og er fundet på bo-

¹ Især projektet Fokus på Hvaler i Danmark der fra 2000-2002 blev gennemført ved Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg og Zoologisk Museum i København i samarbejde med Skov- og Naturstyrelsens statsskovdistrikter. Se www.hvaler.dk

pladser helt tilbage fra stenalderen og dokumenterer en tidligere fangstudnyttelse, mens andre knogler er "subrecente" og giver belæg for en lang række historiske strandinger, hvoraf nok en del fandt sted før aviserne blev til.

Skriftlige kilder

Det hidtil tidligste skriftligt dokumenterede fund fra Østjylland er fra 1592. I Samlinger til Jydsk Historie og Topographie fra 1874 gengiver V.A. Secher præsten Kristen Staphensen optegnelser:

Noget ephter festum seuerinj kom en poselig hualfisk ind i Limfjord oc stødte for staffind, oc en kom ind for Horsens, en ind for Meielfar.

Festum severini eller Severins dag ligger 23. oktober, så vi må formode at hvalerne er strandet i november måned. Hvilke hvaler det har drejet sig om og om det er samme art er svært at gisne om.

Poselig betyder anselig og der har været tale om større dyr.

Der findes et væld af oplysninger om hvalforekomster i de gamle aviser, dog kræver det tålmod og ihærdighed at finde dem. Heldigvis har jeg også fået god hjælp fra "arkiv-ildsjæle" rundt omkring i landet.

Videnskabelige indsamlinger

Den østjyske kyst kom hurtigt ind i billedet, da man i midten af 1800-tallet for alvor begyndte at interessere sig videnskabeligt for hvalerne. Zoologisk Museum i København havde held til at sikre sig en række dyr og siden hen kom også Naturhistorisk Museum i Århus til at spille en betydelig rolle som medaktør. I

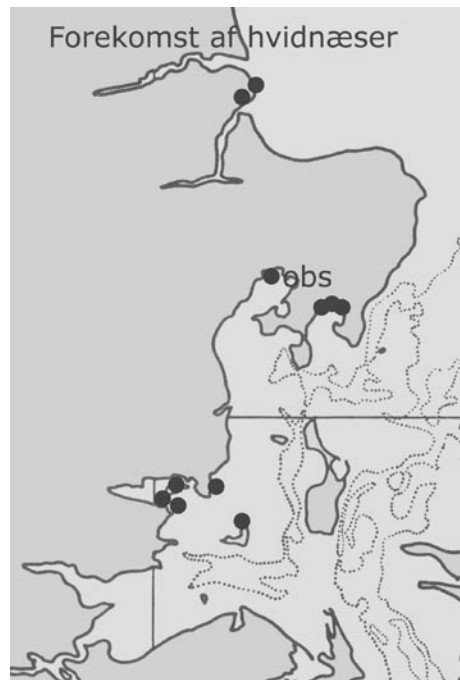
dag er det Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg sammen med Zoologisk Museum, der står for den videnskabelige indsamling.

Marsvin (*Phocoena phocoena*)

Marsvinet forekommer almindeligt langs hele den østjyske kyst, så hyppige at der sjældent blev ofret spalteplads på dem i aviserne med mindre der var særlige forhold der gjorde sig gældende enten tilstedeværelsen af mange eller også af store dyr (der måske slet ikke har været marsvin).

Hvidnæse (*Lagenorhynchus albirostris*) kort 1

Hvidnæsen, vores mest almindelige delfinart, har endda fået dansk indfødsret - det

Kort 1. Hvidnæser.

har vist sig at den yngler i ydre danske farvande. Arten betragtedes som så almindelig, at Poul Bondesen fra Naturhistorisk Museum i 1977 i sin oversigt over danske strandinger undlod at opdatere sit kort med hvidnæsefund efter 1950 - de ville sandsynligvis have fyldt godt på kortet.

Fra den østjyske kyst er der kendt otte fund af 10 dyr siden 1882, senest fra november 2002 (fig.1). Dette er sandsynligvis langt i underkanten. Der er flere gange observeret hvidnæser i området, senest i sommeren 1997 i Kalø Vig. Knogler af hvidnæsen er fundet på Ertebøllebopladser ved Flynderhage nær Malling, Vængesø på Helgenæs og ved Brabrand

Fig. 1. Hvidnæse fundet ved Randers Fjordmunding i november 2002. Foto: Tine Sussi Hansen

Kort 2. Øvrige delfiner.

Sø, der for 5000 år siden stadig udgjorde en del af en lavvandet fjord.

Hvidnæsen er den mest forvekslede art. Den dag i dag tager man den ofte fejlagtigt som et forvokset marsvin - godt hjulpet på vej af forkerte oplysninger i diverse opslagsværker. Da man beskrev den i 1846 troede man det var en hvidnæset form af øresvinet. Mange fund af hvidnæsen er aldrig blevet indberettet og bliver det måske stadig ikke fordi man tror det drejer sig om et marsvin. Ganske givet vil der være mange nye gamle fund at gøre i fotoalbummerne, skolesamlingen eller de gamle aviser. Så kig lige efter!

Øresvin (*Tursiops truncatus*) kort 2

Øresvinet kender de fleste fra delfinrierne. Mindre kendt er det, at denne art også til tider forekommer i danske farvande. Faktisk er navnet øresvin et af de få ægte danske hvalnavne. Det tilskrives allerede i 1620 Åbenrås fiskere. Om fiskerne så mente det vi i dag kalder øresvin eller flere forskellige arter, heriblandt hvidnæsen vides selvfølgelig ikke.

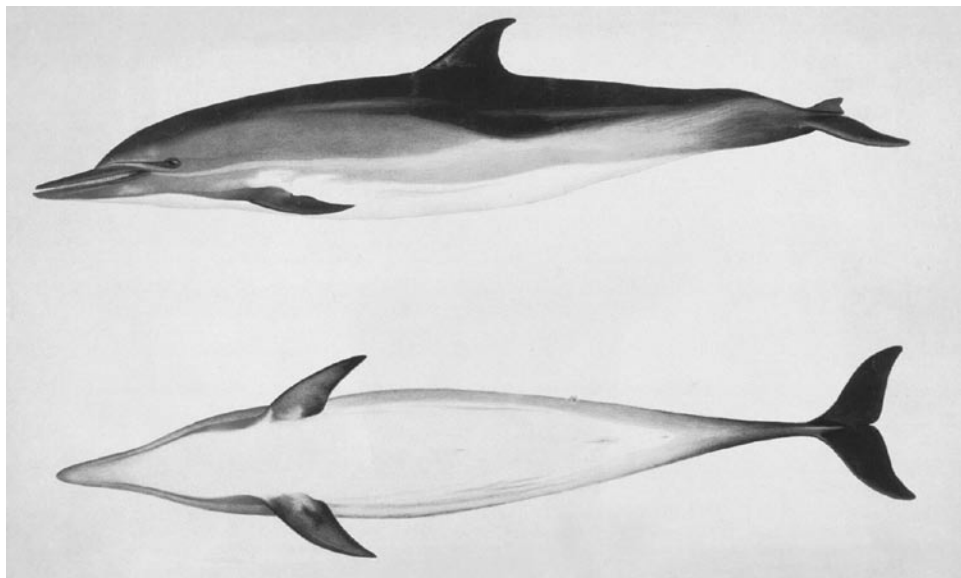

Fig. 2. Denne Almindelig delfin fra Glatved Strand fra 1865 er den tidligste dokumentation her i landet af arten *Delphinus delphis*. Zoologisk Museums arkiv.

Øresvinet har med sikkerhed optrådt i 1942 og 1976, da dyr blev fanget eller fundet ved hhv. Århus og Vrinders, og i 1988 og så sent som 2002 blev der observeret øresvin i Århus Bugten.

Jordfundne knogler af øresvin er dokumenteret ved Mejlgård på Djurslands nordkyst, Dyrholmen, Holmegård, Lysstrup Enge, Ringkloster, Hatting og Flynderhage. Mange af disse lokaliteter er tidligere bugt og fjordlokaliteter fra stenalderboplads fra Ertebølle-tiden. Etknoglefund opfisket i Horsens Fjord hidrører dog fra en historisk strandning eller fangst.

Almindelig delfin (*Delphinus delphis*) kort 2

Almindelig delfin er en oversættelse af det engelske navn common dolphin. Som

vi har set er det ikke den mest almindelige delfin i danske farvande. Allerede i 1776 angives en *Delphinus delphis* at forekomme i danske farvande, men der er her tale om en paraplybetegnelse, der også omfatter delfinarter der endnu var beskrevet på det tidspunkt, antageligt især hvidnæsen, der videnskabeligt set jo først så dagens lys i 1846.

Det første veldokumenterede danske fund er fra 1865 og Gjerrild Klint. Herefter går der lang tid inden det næste fund kommer til. I Danmark som helhed er det dog først i 1937 og langs Jyllands østkyst er det dog først i 1939 og Mariager Fjord. På Naturhistorisk Museum i Århus kan man se afstøbningerne af to almindelige delfiner fra Bønnerup Strand (1945) og Store Sjørup (1952).

Så bliver det igen tyst omkring de almin-

delige delfiner, men fra 2001 dukker de øjensynlig igen op i større antal med tre fund fra Østjylland (Vejle Fjord 2001, 2004 og Århus 2003).

Det kan imidlertid ikke udelukkes at en lang række gamle fund aldrig nåede at blive indrapporteret. Vi ved der var mange delfiner i vore farvande i perioden 1935-55. Vi ved ikke om de alle sammen var almindelige delfiner. Måske var der - hidtil uopdaget - nogle stribede delfiner i blandt!

Almindelig delfin er også fundet på østjyske bopladser fra Ertebøletiden (Flynderhage og Dyrholm).

Hvidskæving (*Lagenorhynchus acutus*) kort 2

Hvidskævingen hører til de oceaniske hvaler, men forekommer ikke så sjældent i de dybere dele af Skagerrak. En enkelt gang i juli 1970 er den fundet på den østjyske kyst mellem mundingerne af Mariager Fjord og Randers Fjord. Dyret var ret henfaldent og kan selvfølgelig være drevet dertil helt ude fra Skagerrak.

Spækhugger (*Orcinus orca*) kort 3

Spækhuggeren kaldes en naboart fordi den jævnligt forekommer i Skagerrak og den nordlige del af Nordsøen og også jævnligt gæster de indre danske farvande især åbenbart fjorde og bugter og sandsynligvis på jagt efter både fisk, fugle og havpattedyr.

Det tidligste skriftligt dokumenterede spækhuggerfund er helt tilbage fra 1679 (Stenalt i Randers Fjord). I 1719 blev en anden spækhugger fanget ved Ebeltoft. 1820, ikke 1819 som det tidligere har stået i litteraturen, viste en større flok sig i Kalø Vig og et enkelt dyr blev nedlagt. I 1855 strandede en spækhuggerhun på nordkysten af Djursland ved Store Sjørup og i 1861 den berømte Gjerrild-spækhugger - det var den der havde rester af 13 sæler og 14 marsvin i maven og mellem tænderne. I 1893 blev det så Mariager Fjords tur til at få spækhuggerbesøg og senest i 1990 fik Randers Fjord besøg af Spække eller Jens Ove Junior, en lille spækhuggerhan, der var kommet bort fra sin flok og som døde ved Uggehuse.

Der er også gjort adskillige jordfund af denne art fra Ertebøletiden således fra Lystrup Enge, Flynderhage, Viby, Haldrup Strand. Herudover er der løsfund

Kort 3. Spækhuggere.

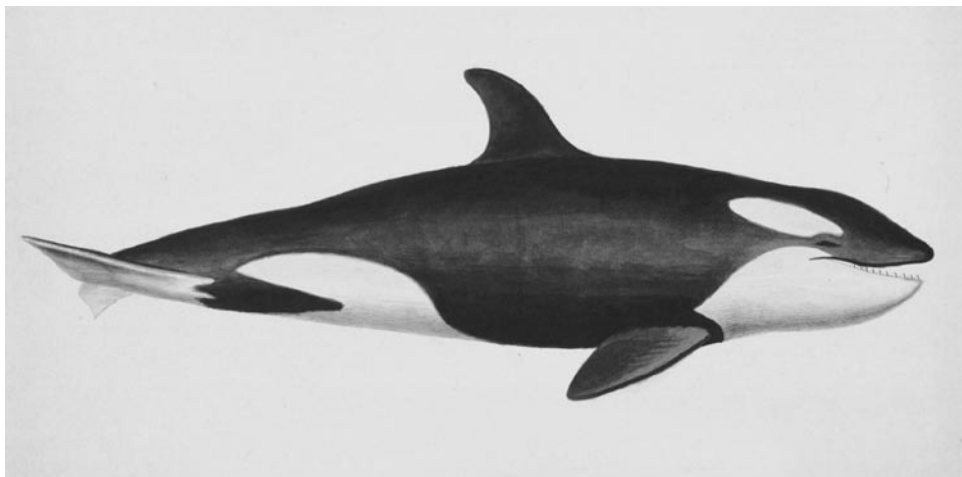

Fig. 3. Spækhuggerhun fra Store Sjørup på Djurlands nordkyst og året 1855. Zoologisk Museums arkiv.

opsamlet på stranden ved Hevringsholm Strand, Glatved Strand, Kalø Vig, Risskov-Egå, og Andkjær Vig i Vejle Fjord der hidrører fra historiske strandinger. Ved Tebbestrup nær Gudenåens udmundning i Randers Fjord er der ved opgravningsarbejde ligeledes fundet knogler af spækhugger.

Grindehval (*Globicephala melas*) kort 4

Grindehval betyder i dag arten grindehval, men i tidligere tider var det en fællesbetegnelse for en række mindre tandhvaler. En fangst fra Horsens Fjord i 1880 må derfor betragtes med en vis skepsis og det er mere nærliggende at det i stedet har været den mere almindelige hvidnæse.

Den rigtige grindehval er en oceanisk art og derfor ret sjælden i de indre danske farvande. Faktisk er den kun dokumenteret én eneste gang nemlig i Vejle Fjord

i 1954, men så kom der også hele 65 dyr. Kun et fåtal blev indsamlet til landets naturhistoriske museer, men det kan ikke udelukkes at der findes kranier bevaret i privat regi eller i skolesamlinger.

Hvidhval (*Delphinapterus leucas*) kort 4

Hvidhvalen er en arktisk kysthval, der af og til gæster sydligere havområder. Allerede i 1869 og 1884 kan der have været hvidhvaler ved Østjyllands kyst for i disse år optrådte der hvidhvaler helt inde i Østersøen ved de finske kyster uden at dyrene øjensynligt er blevet opdaget i danske farvande på deres vej ind. I 1903 sås et dyr ved Kolding og i 1995 et ved Strib. Det skulle undre meget om ikke disse to dyr lavede en afstikker mod den østjyske kyst, men en dokumentation heraf mangler fortsat. I 1947 blev et dyr fundet ved Fjellerup på Djurlands nordkyst og i 1964 sås en hvidhval ud for

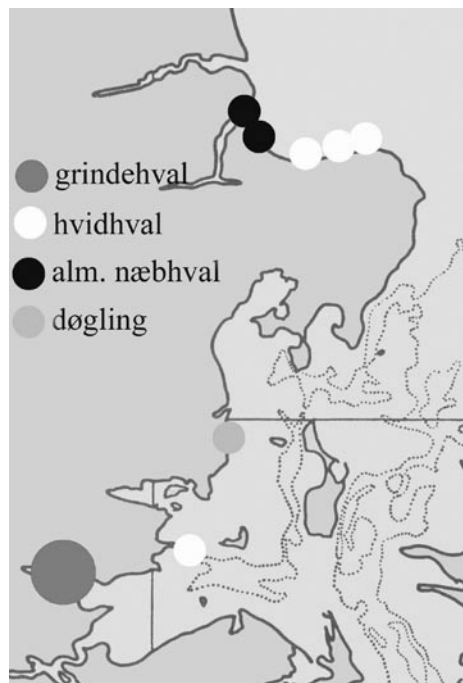
Juelsminde. Året efter blev to dyr fanget ved hhv. Fjellerup og Bønnerup.

I 1984 vandrede en hvidhval op langs den jyske østkyst og bl.a. observeret i Vejle Fjord, Kalø Vig og Ebeltoft Vig, Djurslands nordkyst og i munden af Mariager Fjord.

Netop på Djurslands nordkyst er hvidhvalen også fundet subfossilt ved Mejlgård.

Almindelig Næbhval (*Mesoplodon bidens*) kort 4

To gange er almindelig næbhval - det hedder den fordi det er den almindeligste af en række ret sjældne arter - strandet ved Hevringholm ved Randers Fjord munding; hhv. i 1880 og 1900. 1880 var

Kort 4. Mindre tandhvaler.

også første gang i Danmark. Desværre havde Zoologisk Museum ikke held til at erhverve dyret, men der findes en glimrende afhandling om dyret forfattet af zoologen J. Th. Reinhardt.

Døgling (*Hyperoodon ampullatus*) kort 4

En slægtning til almindelig næbhval, døglingen er også fundet en enkelt gang ved den østjyske kyst i 1860 ved Hou. To dyr blev nedlagt. Ifølge avisnotater skulle dyrene være kommet til Zoologisk Museum i København, men her er de åbenbart aldrig nået frem. Det kan være at man lokalt ombestemte sig og ville udstille dyrene i stedet. Det kan også være at Zoologisk Museum sagde nej til dyrene og det kan faktisk være at dyrene er indgået i en byttehandel mellem museet og et andet europæisk museum. Der mangler dokumentation.

Kaskelot (*Physter amrocephalus*) kort 5

Ligesom de foregående to arter hører kaskelotterne oceanernes vider til. Men alligevel er der strandet kaskelotter ved den østjyske kyst i hvert fald to gange. I december 1770 kom to kaskelotter på grundt vand ved Hjarnø i Horsens Fjord. Det lykkedes den ene at undslippe, mens den anden blev dræbt og udnyttet af Hjarnø beboerne. Faktisk udspandt der sig en strid med beboerne fra nabooen Alrø, men da dyrets hoved pegede mod Hjarnø grund fik dens beboere hvalen tilkendt. Der findes hvirvler af kaskelotten på Glud og Zoologisk Museum. Den anden kaskelotstranding fandt sted ved Gjerrild i 1996. Om en mulig tredje stranding vidner er fund af en kaskelot-

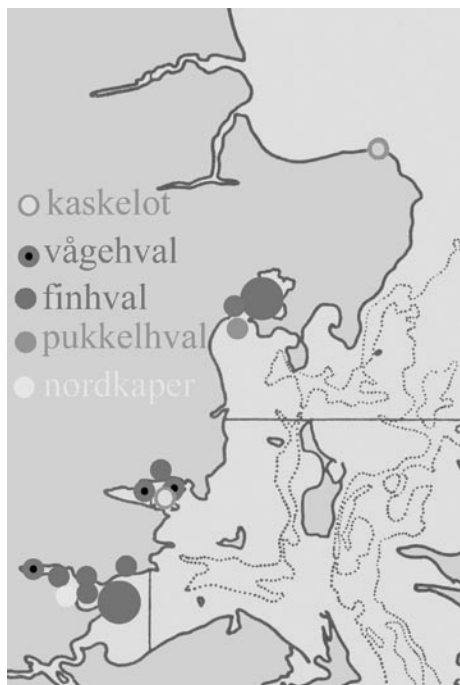
hvirvel fra Ebeltoft Vig der ifølge journalbladene på Zoologisk Museum skulle være “ældre end 500 efter Kr.”.

Vågehval (*Balaenoptera acutorostrata*) kort 5

Vågehvalen konkurrerer med spækhuggeren om tredjepladsen i hyppighed blandt de “danske” hvalarter. Artens hyppighed demonstreres bl.a. ved at der siden 1999 hvert år er konstateret flere dyr i de indre farvande og den vestlige Østersø. Fra Østjyllands kyst er der dokumenteret 5 eller 6 fund og gjort en række observationer.

Det tidligste fund er fra 1824 og Horsens Fjord, hvor der også blev fundet et dyr i

1839. I de næste 137 år er der ingen sikre fund, men måske var der en vågehval i Vejle Fjord i 1862 og yderligere en ved Nappedam i 1930. I september 1976 var der en levende stranding af en vågehval i Vejle Fjord, muligvis samme individ der senere druknede i en bundgarn i Køge Bugt. I 1980 forvildede en lille vågehval sig ind i Knebel Vig og omkom her. Dyret er i dag udstillet på Naturhistorisk Museum. I slutningen af 1999 opholdt en vågehval sig i Vejle Fjord og kom helt ind i havnen. Samme dyr der viste sig at være den hidtil største nøjagtigt opmålte vågehval blev i januar 2000 fundet ved Assens i Lillebælt. Senest har vågehvalen optrådt i Århus havn i 2002. Dette dyr blev aldrig mere set og er øjensynlig heller ikke fundet strandet siden.

Kort 5. Kaskelot og bardehvaler.

Finhval (*Balaenoptera physalus*) kort 5

Forekomster af finhvaler var indtil 2003 meget knyttet til Vejle Fjord, idet denne verdens næststørste hval da var fundet her mindst tre gange: 1888, 1905 og 1923. Siden hen har det vist sig at finhvaler har været observeret langs den østjyske kyst ved adskillige lejligheder. Regner man både de sikre og mulige forekomster af finhval sammen, så har det vist sig at arten optræder hyppigere end hvert femte år i de indre danske farvande.

I 2003 blev mindst 2 finhvaler observeret forskellige steder langs den østjyske kyst: Vejle Fjord, Horsens Fjord og Kalø Vig.

Pukkelhval (*Megaptera novaeangliae*) kort 5

Pukkelhvalen er kun fundet strandet to gange i Danmark 1806 ved Bornholm og 1905 ved Lønstrup. Ved Jyllands østkyst

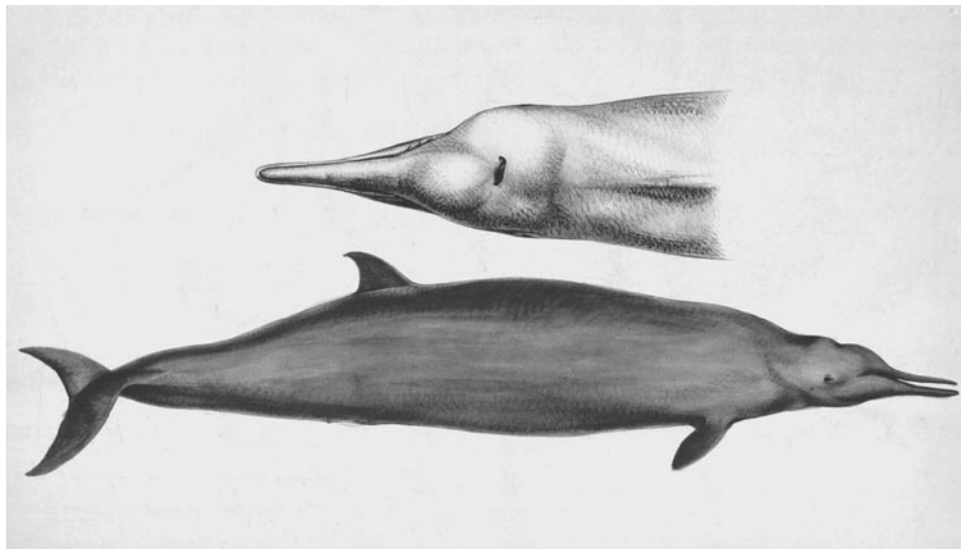

Fig. 4. Almindelig Næbhval fra Hevringholm og 1880. Det første danske fund. Zoologisk Museums arkiv.

er den imidlertid set springe lige uden for Århus havn i september 1995.

Nordkaper (*Eubalaena glacialis*) kort 5

Det sidste skud på den danske hvalliste er nordkaperen. I september 1838 blev en ca 16 m lang hval nedlagt ved Andkjær Vig i Vejle Fjord. Det var længe antagelsen at det var den fjerde finhvalstranding i Vejle Fjord, men en nøje granskning af datidens aviser har godtgjort, at det med stor sandsynlighed i stedet er den 21. danske hvalart. Et vigtigt kendetegn herfor er hvalens spæktykkelse der angives til mellem $\frac{1}{2}$ og $\frac{3}{4}$ alen dvs omkring 45 cm. Kun rethvaler som nordkaperen og grønlandshvalen er så velpostrede.

Uafklarede fund

Fra Østjylland er der endvidere en hel række af hvalfund hvor artbestemmelsen ikke er uafklaret, men hvor yderligere oplysninger måske kan give en bestemmelse af arten. De skal her omtales i kronologisk rækkefølge.

Hvilken hval der i 1592 strandede i Horsens Fjord kan vi kun gisne om. Det kunne i og for sig godt være en kaskelot. Omkring 1807 skulle der i Vejle Fjord være fanget 20 "delfiner" Sidstnævnte oplysning har stået i Århuus Stifttidende tyve år efter og da der ikke er angivelser om dyrenes længde, er det ikke muligt at bestemme arten. I 1842 fangedes en "unge af et øresvin" i Tved Vig. Denne oplysning kom dog først i avisen to år senere. Både i 1847 og 1851 blev der observeret

en stor hval i Århus bugten, muligvis en finhval eller en pukkelhval.

I 1868 fangedes en ca 3,5 m lang hval i Horsens Fjord, ifølge den lokale avis en "finhval". Dersom der hermed menes en bardehval, kan det jo kun dreje sig om en vågehval, men da finhval også mere generelt har været anvendt om andre nordiske hvaler, kan der også have været tale om en anden lille til mellemstor hval. Endnu en mindre hval blev fundet ved Søvind strand i 1873. 1880 var åbenbart ikke kun et stort hvalår i Danmark, men også langs den østjyske kyst. I Horsens Fjord skulle der være fanget en "grindehval" og ved Århus en "springer". 1883 fangede man to "springere" ved Dyngby og fra 1895 har vi underretning om en "hvidskæving" fra Hadsund. I 1897 skulle der efter sigende være strandet en hval ved Ebeltoft og i 1929 dukkede der en anden hval op i Århus bugten. I 1935 blev

der indberettet "delfiner" fra Grenå og i 1939 forekom der adskillige delfiner i Mariager Fjord, antageligt mest almindelige delfiner, men måske også andre arter.

En opfordring

Som det hurtigt kan forstås, så er der fortsat mange hvalfund at gøre i arkiverne. Så skulle man ligge inde med billeder, kranier eller andre oplysninger om hvaler fra den østjyske kyst så modtages disse med stor interesse.

Kontakt

Carl Chr. Kinze
Falkoner Alle 35 1th
2000 Frederiksberg

2168 2831 eller cckonsult@mail.dk

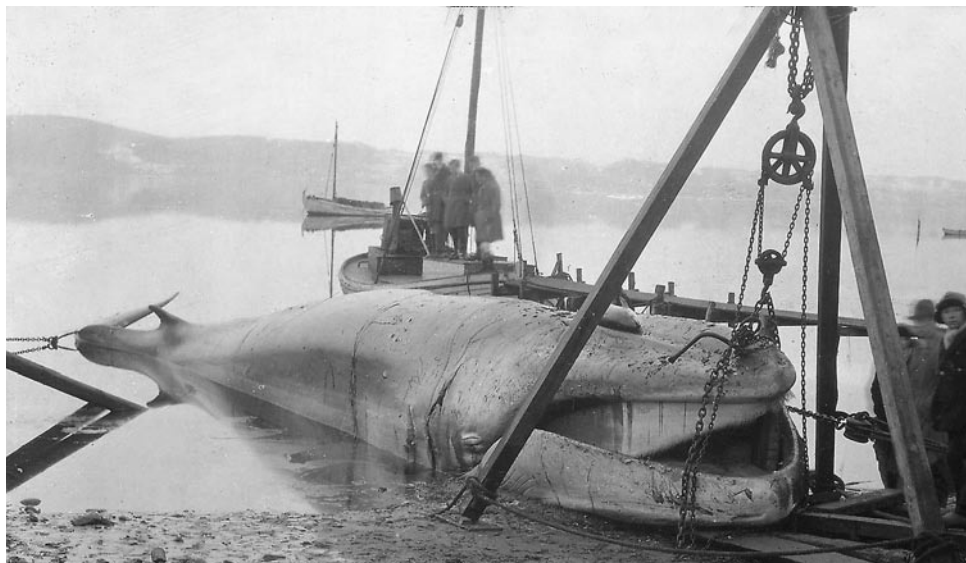

Fig. 5. Finhval fra Vejle Fjord 1923.

Den røde glente i Århus amt 1979-2004 - og bemærkninger til et glenteprojekt

Jørgen Terp Laursen

Rød glente var en almindelig og udbredt ynglefugl i Danmark indtil den blev udryddet i begyndelsen af 1900-tallet. Især i Østjylland var der en god bestand. I mere end et halvt århundrede var arten væk fra Danmark på grund af forfølgelse og først i 1970'erne vendte den tilbage som dansk ynglefugl.

Rød glente har på verdensplan en relativ begrænset udbredelse og er i tilbagegang i en stor del af dens udbredelsesområde. Det er således vigtigt at overvåge og gøre tiltag, som kan op hjælpe den trængte art, så den negative udvikling kan vendes.

Dansk Ornitologisk Forening har - som led i Projekt Truede og Sjældne Ynglefugle - lavet et forslag til forvaltningsplan for arten i Danmark (Grell 2003).

Efterfølgende er der kommet et nyt biologisk specialeprojekt, "Rød Glente Projekt", der blev påbegyndt i 2004 og som forventes afsluttet i 2005. Dette projekt tager udgangspunkt i spørgsmålet: "Er glentens bestandsudvikling i Danmark naturlig eller begrænset af "negative" direkte eller indirekte menneskelige faktorer?". Her kommenteres de metodevalg, der anvendes i dette glenteprojekt med fokus på alternative muligheder.

I det følgende gøres status for artens forekomst i Århus Amt 1979-2004 sup-

plerer med spredte fund fra Vejle Amt. Observationerne omfatter således tiden efter artens genindvandring i landet. De primære oplysninger er hentet i lokalrapporter for Århus Amt og fra de senere år i Dofbasen suppleret med egne iagttagelser. En del oplysninger er indsamlet i forbindelse med interviews med landmænd i forbindelse med eftersøgning af ugler og opsætning af uglekasser på gårde. Langt de fleste citerede personer er ornitologer. For at forstå glentens situation, er det vigtigt at kende til artens levevis.

Rød glente

Den røde glente ankommer normalt til de danske ynglepladser medio/ultimo marts - primo april og trækker bort i september - oktober. Enkelte fugle overvintrer, hvilket også er iagttaget i Østjylland, især i de senere år.

Skove vælges som ynglested, men skovens størrelse synes ikke at spille den store rolle. Med sit ret betydelige vingefang må glenten nødvendigvis vælge et træ, hvor der er fri passage til redestedet. Det er formentlig den væsentligste årsag til, at den vælger at anlægge reden i høje gamle løvtræer, der ikke står for tæt og relativt nær ved skovbryn. I Østjylland er

Rød glente med bytte. Foto: Peter Nielsen.

glenten fundet ynglende i gamle reder fra hvepsevåge, musvåge og ravn, men bygger også gerne selv en rede. Rød glente er sårbar i yngletiden og ikke mindst i etableringsfasen og i rugetiden.

Opportunist

Glenten er ikke nogen kostforagter, den tager hvad der byder sig og går gerne på døde dyr. Der skal være et godt fødegrundlag for en god ynglesucces. Det er derfor ikke så underligt, at arten gerne yngler eller opholder sig nær mink- og kyllingefarme, hvor det er muligt at finde potentielle byttedyr. Det er min erfaring, at folk - og især bønder - er meget interesseret i glenterne og gerne lægger foder ud til dem med håb om, at de vil slå sig ned som ynglefugle. Udlægning af ådsler i form af grise, mink, kyllinger etc. har givet stor betydning for ynglebestandens størrelse og artens valg af yngleområde.

Yngleområde

Det må forventes at afstanden fra reden til føden er bestemt af fødemulighederne som så igen har stor indflydelse på ungeproduktionen samt de voksnes overlevelsesmuligheder. I optimale yngleområder i England og Tyskland hvor fødegrundlaget er stort, blev langt de fleste glenter registreret fra 2,5 - 3,0 km fra reden. Forholdet blev nøjagtigt undersøgt i Midtengland, hvor man fulgte 51 mærkede glenter. Resultaterne fordelte sig således på antal glente-iagttagelser: 24 (1-2 km), 12 (2-3 km) 6 (3-4 km), 5 (4-5 km) og 4 (5-6 km) fra reden (Carter 2001).

Ynglebestand og yngleresultater

Fra 1990 - 2002 var den årlige danske ynglebestand omkring 16-20 ynglepar, med max. 25 i 1994 og min. 12 i 2000. Dertil kommer årligt et antal "oversomrende" par. I 2003 var bestanden i Danmark 36 par hvoraf 19 var sikre ynglepar, hvilket

var det bedste yngleresultat siden 1994. Ungeproduktionen fortæller mere end andet, hvordan arten trives. Sammenlignet med forholdene i udlandet får de danske glenter foruroligende få unger på vingerne. For unger per par af alle par var det 0,91 i 2001, 0,82 i 2002 og 0,80 i 2003 og unger per succesfulde par 2,0 i 2001 (n=10) og 1,6 i 2002 (n=11) og 1,61 i 2003 (n=19) (Grell 2003, Grell 2004). Ungeproduktionen i udlandet for ynglepar med unger viser følgende: Sydengland 2,0 (n=292), Wales 0,9 (n=943), Sverige 1,7 (n=1443) og Østtyskland 1,8 unger (n=491). Efter Carter (2001).

I perioden 1980-2002 var de mislykkede yngleforsøg mellem 36 og 51 pct. i Danmark, hvilket er blandt de højeste i Europa (Grell 2003).

Der har her i landet været en bestandstilbagegang på 25 pct. fra primo 1990'erne til primo 2000'erne. I 2001-2002 blev der fundet henholdsvis 17 og 18 redepar i Danmark (Grell 2003). Rød glente er sårbar over for forstyrrelser ikke mindst i etableringsfasen i yngletiden. Det kan givet også tillægges den ringe ynglesucces i Århus Amt.

Undersøgelsesmetode

Trods den røde glentes betydelig størrelse og karakteristiske udseende og flugt er det ikke så ligetil at kortlægge ynglebestanden.

Glenter på forårstræk kan iagttages helt frem til primo juni. Nogle af de gennemtrækkende eller måske blot oversomrende fugle kan være stationære i en kortere eller længere periode og derved fejlagtig blive henregnet som ynglefugle; det gælder også ikke kønsmodne fugle. Par, som har opgivet at yngle måske på

grund af forstyrrelser, kan strejfe rundt i en tid før de trækker bort og er dermed også med til at forvirre billedet af glentens forekomst i Danmark.

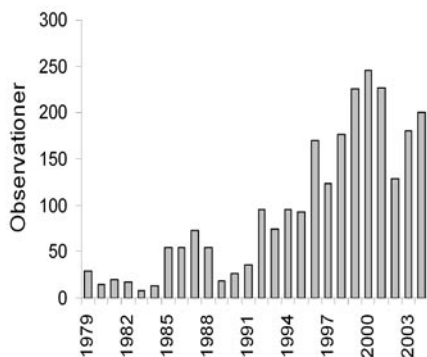
Har man mistanke om ynglende glenter, og det skal man især have til de fugle, der dukker op i marts måned, må det anbefales, at overvåge fuglene. Det gøres bedst fra et højdepunkt, hvorfra man kan notere forhold som adfærd, parringsflugt, stemme, territoriehævdelse, fugle set med redemateriale o.a. Når et par er lokaliseret, er det påkrævet, at vi sikrer fuglene en god ynglesucces.

Større åbenhed

DOFs holdning er, at vi skal være åbne over for ynglefund af rød glente. Lodsejeren skal straks informeres og gøres opmærksom på, at et etableret glentepar ikke tåler forstyrrelser i redeområdet. En holdning som jeg er helt enig i. Størst mulig ro omkring ynglestedet skal indgå som det centrale i en handleplan, der aftales med lodsejeren. Desværre blev lodsejerne ikke kontaktet i forbindelse med følgende to yngleforsøg. Var det sket, kunne det ene par måske være reddet.

I 2002 fandt jeg lidt vest for Århus to glentereder med en indbyrdes afstand af ca. 5 km. Begge reder, der var relative små, var anlagt i et løvtræ 20-30 m. fra skovbryn på en sydvendt skrænt. Glenterne havde selv bygget rederne, der var karakteristiske for arten ved at indeholde flere menneskerelaterede ting som snor, plastik, papir og nylonstykker. Det ene par havde også foret reden med uld fra får.

Symptomatisk for arten opgav begge par yngleførløbet. Den ene rede, der blev fundet i en skov ved Stjær, var formentligt blevet plyndret af mår eller et andet dyr,

Tabel 1. Antal observationer af Rød glente i Århus Amt i perioden 1979-2004. (2004= 1.1.-1.12.).

idet æggeskaller blev fundet under reden. Den anden rede, der var anlagt i et træ i en skov ved Låsby, forlod glenteparret med stor sandsynlighed fordi, der blev drænet med brug af større maskiner mindre end 20 meter fra reden. I øvrigt et sted, hvor der var en god bestand af tyndakset gøgeurt. Såvel glenter som orkideer forsvandt! (Se også under lokalitetsoversigten).

Uro

Skovaktiviteterne er øget i de sidste årtier. Det gælder især de mere aktive/støjende sportsaktiviteter som gruppevis motionsløb, terræn- og orienteringsløb samt cykling. Dertil kommer jagtaktiviteter. Bukkejagten i Danmark er betydelig og finder gerne sted i medio maj, hvor glenterne yngler.

Forfulgt og sårbar

Forhold i Danmark som indvirker negativt på den lille danske ynglebestand er som nævnt forstyrrelser, der kan være

indirekte (færdsel på ynglepladsen) og direkte (beskydning) samt miljøgifte og måske fødekonekurrence med andre rovfuglearter som musvåge og rørhøg.

Grell (2003) skriver: "Der er registreret mindst 45 døde glenter i Danmark siden 1980. De fleste af fuglene med kendt dødsårsag er døde af parathionforgiftning, og den næsthøypigste dødsårsag er beskydning". Det er helt utilstedeligt, at man ikke kan acceptere en lille glentebestand i Danmark og tillige anvender ulovlige midler for at bekæmpe arten for måske at tilgodese snævre egoistiske interesser!

Udlandet har et medansvar

Medvirken til glentens situation skal formentligt også findes uden for Danmark. For det er veldokumenteret, at mange glenter bliver skudt eller forgiftet i overvintringsområderne eksempelvis i Spanien og Portugal, hvilket formentligt også har indflydelse på den danske bestand. Det er vel umuligt at afgøre, om gift, der eventuelt er konstateret i glenter fundet i Danmark stammer fra Danmark eller fra udlandet eller måske fra begge steder?

Mange glenter mister også livet ved kollision med el-ledninger. Fra 1991 til 1993 omkom 446 fugle på den konto alene i den sydvestlige del af Spanien (Carter 2001). Det vil bestemt være en fordel for glenten, hvis den var standfugl.

Skåne - et godt eksempel

I Skåne (11.027 km²) har rød glente været i konstant fremgang over en lang årrække og bestanden tæller nu omkring 900 par. Fremgangen må især tillægges, at arten her primært er standfugl, hvilket

nedsætter dødeligheden i populationen sammenlignet med, hvis de var trækfugle. Skåne byder på et meget varieret fødeudbud og her er kragefugle de vigtigste byttedyr, der udgjorde 38 pct. af byttedyrene. Kanin udgjorde 34 pct. af pattedyrene på glentens byttedyrliste (Kjellén 1996). Den positive bestandsudvikling i Skåne er ikke mindre interessant derved, at også de andre i området ynglende rovfugle er i fremgang.

Nyt glenteprojekt 2004-2005

I 2004 blev der sat fokus på at undersøge årsager til den påfaldende lille danske ynglebestand af rød glente sammenholdt med, at arten stortrives i Skåne. Man vil blandt andet undersøge adfærd, biotopvalg og dødsårsager herunder forgiftning. Projektlederen og ZM vil belyse træk- og adfærdsforhold ved hjælp af ringmærkning. Endvidere baseret på com-

puterberegninger vil ZM finde optimale biotopforhold baseret på kendte ynglelokaliteter i landet og endelig beregne, hvad der teoretisk kan yngle af røde glenter i Danmark.

Javel! Men vi ved allerede - om end det bygger på et lille materiale - hvilke krav glenterne stiller til det danske landskab. Det har Grell (2003) på bedste måde beskrevet byggende på især oplysninger fra DOFs Rovfuglegruppe. Hvad der teoretisk kan yngle af glenter her i landet er irrelevant og vil blive et ekstremt usikkert og ubrugeligt tal, som næppe kan komme glenten til gode. Det skyldes ikke mindst, at glenten i Danmark lever i et randområde, hvor leveforholdene er ustabile.

Der var fra starten af projektet ønsker om at fange og ringmærke gamle glenter, hvortil man havde brug for en stor hornugle som lokkefugl! Jeg blev i den forbind-

Rød glente biotop, Fajstrup Krat. Foto: Jørgen Terp Laursen.

else kontaktet og tog klar afstand fra dette ønske. Skov- og Naturstyrelsen forbød til alt held anvendelsen af stor hornugle til dette formål. Det burde man også have gjort med hensyn til ønsker om at ringmærke gamle glenter nær redested-erne!

I 2004 blev 6 glenteunger ringmærket og påført et stort gult plastmærke, så fuglene videre kan følges på afstand i det danske landskab med kikkert. Sandsynligheden for at finde en mærket og ringmærket glente, der måske er blevet skudt, er ekstremt lille.

Inkonsekvent holdning til beskyttelse

Glenten kræver som sagt ro på ynglepladsen. Derfor har jeg svært ved at se, hvordan lodsejeren så skal kunne se logikken i, at det ikke er problematisk at bestige redetræet og ringmærke ungerne og at vi derved kommer så tæt på glenterne som det overhovedet er muligt. Det er ikke vanskeligt at forudse, hvordan lodsejeren vil reagere, hvis glenterne ikke dukker op det følgende år? (En parallel situation var jeg vidne til i oktober 2004, hvor jeg besøgte en slørglelokalitet i Ribe Amt. Her oplyste lodsejeren, at to kuld slørgleunger (2x 4 unger) blev fundet døde umiddelbart efter de var ringmærket i 2003. Forståeligt, mente ejeren, at det skyldtes ringmærkning og undlod derfor i 2004 at kontakte en ringmærker for "de ville ikke miste flere slørgler". Det viste sig til alt held, at ejeren frygt med stor sandsynlighed var

ubegrundet og at dødsårsagen næppe kunne tillægges ringmærkning - forgiftning var en langt mere sandsynlig årsag).

Kritik

Metodevalg til belysning af en arts levevis skal udvælges, så de bedst muligt tilgodeser, det man vil undersøge, og mindst muligt er til gene for arten. Nogle gange kan man få det indtryk, at meget kan tillades, blot det er i videnskabens navn. Jeg er af den holdning, at ZM (Skov- og Naturstyrelsen) ikke skulle have givet tilladelse til at ringmærke glenterne. For derved løber man en alt for stor risiko sammenholdt med det, man kan opnå ved mærkningen. Desuden er der et etisk og forklaringsmæssigt problem over for lodsejere, der har glenter boende, som ikke må tilsidesættes og vigtigt at få afdækket, for at bibeholde troværdigheden.

For troværdighed, etik og samarbejde med folk (fx ornitologer-lodsejer) i felten, må være det bærende i vores holdning til beskyttelse af fuglene. Det gælder også for den røde glente.

Vi ved meget om de danske glenters biotopvalg og vil næppe via computerberegninger tilegne os ny og bedre viden, end det vi i forvejen ved. Materialet skal blot samles, koordineres og løbende ajourføres.

Det samme gælder med de ønsker, man har om at undersøge glentens fødevalg. Vi har materialet!

Anvendelse af telemetri vil have en yderst begrænset betydning. Hvad kan vi tillade os at konkludere af måske en eller to glenters trækbevægelser? Intet! For det kunne jo være, at de "fløj den forkerte vej".

Gode eksempler herpå kender vi fra mærk-

ninger af fiskeørn i Sverige og knortegås i Danmark.

Genmeldinger fra udlandet af de få i Danmark mærkede glenter viser, at arten trækker til Sydvesteuropa.

Holdningsændring

Med den massive forfølgelse og ulovlige bekæmpelse af duehøg, som vi har set intensiveret i de senere år i Danmark, kan vi frygte, at også flere glenter fremover falder for en bøsse, rovfuglefælde eller giftudlægning. Netop her skal der fokuseres. For der skal en holdningsændring til. Der er derfor langt mere fornuft i at have en tæt kontakt til lodsejere og sætte ressourcer ind på oplysning end eksempelvis ringmærkning. Jeg er bestemt tilhænger af den nyeste teknik (PC, telemetri, GPS etc.) og naturligvis ringmærkning. Men det skal anvendes i rette sammenhænge i den biologiske forskning.

Sammenfattende kan anbefales:

- at vi får undersøgt de mange glenter, der ligger på vore museer for dødsårsager herunder miljøgifte.
- at vi eftersøger og undersøger giftrester i byttedyr taget af rød glente.
- at vi får offentliggjort de allerede omfattende danske fødeundersøgelser.
- at vi får offentliggjort de allerede omfattende danske biotopundersøgelser.
- at vi ser på de samlede forstyrrelser i artens kerneområder.
- at vi ikke belaster den lille danske glentebestand ved ringmærkning.
- at vi får kendskab til ungeproduktion (kan registreres fra jorden).

- at vi arbejder på at skabe en overvin-trende glentebestand.

- at der etableres vinterfodring i artens 5-6 kerneområder.

- at der laves presseaktiviteter (radio, aviser, TV) og artikler til jagtblade.

- at der laves en rød glente-folder, hvor målgruppen er relevante personer, glenteskovejere m.m.

Forekomst i Århus Amt

Baggrund

På trods af, at jeg har haft en mere en almindelig ornitologisk interesse i at følge den røde glente i Østjylland er der kun foretaget få målrettede overvågninger af ynglepar. Det kan skyldes artens fåtal-lighed og at den ornitologisk aktivitet er lav på det tidspunkt glenterne har store unger - primo august. Glentereder kan, med det tætte løv, være vanskelige at finde. Oplysninger og fund bygger derfor på mere eller mindre tilfældigheder.

Min holdning er den, at jeg ikke opsøger glentereder og andre sjældne rovfuglere-der før de har store unger. Specielt glenten er som nævnt følsom over for forstyrrelser. Mange af jagttagelserne er derfor gjort på nogen afstand fra redestedet.

Sammenholder vi oplysninger om især yngleforhold hos røde glenter tilgæet lokal-rapporterne i Århus Amt over en årrække og hvad der ellers er indsamlet af viden om arten, understreger det, hvor vigtig det er at lave målrettede undersøgelser, som det gøres DOF's Rovfuglegruppe.

Resultater og kommentarer

Rød glente er gennem årene blevet be-

tydelig mere almindelig som trækfugl i Århus Amt. Udviklingen har omtrent formet sig således: I 1970'erne under 30 ex./år, 1980'erne ca. 50 ex./år, 1990'erne markant fremgang fra 27 i 1991 til 226 i 1999. Bortset fra et dyk i antallet i 2002 (129 ex.) har der også efter 2000 været fremgang i trækantallet i Århus Amt (tabel 1). 2000 toppede med ca. 246 fugle.

Den markante stigning i antal observationer siden 1996 må især tilskrives, at der reelt er kommet flere fugle til landet. Observationer på Djursland og ikke mindst ved Gjerrild på Nordøstdjursland spiller formentlig en særlig rolle desangående, når vi ser på de samlede forhold i Århus Amt. Det er vigtigt at være opmærksom på, at glenter uden for yngletiden kan strejfe meget rundt. I 2003 og 2004 er der set op til 13 røde glenter samlet på én lokalitet på Midtdjursland. Disse fugle spredes og samles i landskabet og samme fugle bliver givet noteret på flere lokaliteter.

Forårstrækket af rovfugle ved Gjerrild foregår ofte ved et cirkeltræk. Rovfuglene ankommer fra især sydvest - forsøger så udtræk på nordøst - trækker herfra langs kysten mod syd til omkring Stubbe Søområdet. Her skruer våger, glenter og høge sig op - og trækket starter forfra mod nord og nordøst, hvor fuglene så igen håber på optimalt trækvejr.

Udbredelse i amtet.

Det er karakteristisk, at de østjyske glenter år efter år vender tilbage til de samme områder og i andre områder næppe ses årligt. Rød glente er eksempelvis relativ sjælden som træk- og sommergæst nord for Randers by og i Midtjylland. Men

også i den sydlige del af amtet ses relativt få glenter. Arten har næppe ynglet eller oversomret på Anholt, Samsø og andre øer i amtet i perioden 1979-2004. Trækforhold og den ornitologiske aktivitet spiller naturligvis også en rolle for, hvor man ser glenter.

Yngleforhold

Tabel 2 viser ynglebestanden i Århus Amt 1979-2004. Desværre er der ikke sammenhæng mellem det øgede antal trækkende glenter og udviklingen i ynglebestanden. Her er vist vigtige områder for arten. Grell (2003) har udpeget 5 centrale kerneområder i Danmark. Djursland bør være det 6. kerneområde.

De vigtigste yngleområder i Århus Amt fordeler sig således:

- 1/ Nordvestdjursland (Glesborg, Gl. Estrup, Stenvad, Løvenholmskovene).
- 2/ Midtdjursland (Nimtofte - Tirstrup).
- 3/ Syddjursland (Stubbe Sø, Dråby Sø).
- 4/ Nord for Århus (Vosnæsgårdskovene til Hornslet).

Lokalitetsoversigt

Randers-området

Kvottrup sydvest for Hem (ved Randers)

1999. En ad rast 1.7. nær Kastbjerg Å - i følge lokale var der også tidligere i 1999 set glente i området.

Uggelhuse/Gl. Estrup/Grund Fjord

1997. 1-2 fugle set i 3 uger i juni (Per Bomholt).

1998. Gl. Estrup 1 par (Peter Hjeds).

År	Ynglepar	Bemærkninger
1979	0	
1980	0	
1981	0	Den 16.4. ses to fugle sammen ved Stubbe Sø.
1982	0	En sommeriagttagelse.
1983	0-2	Sommeriagttagelser på to lokaliteter.
1984	1	Par som gjorde yngleforsøg.
1985	1-2	Et par fik en unge.
1986	5-7	To sikre ynglepar samt 3-5 territoriehævdende par.
1987	1	Parret opgav at yngle.
1988	1-3	
1989	0	
1990	2	To par men ingen redefund.
1991	0	
1992	3	Alle par set med unger.
1993	4	Et par med tre unger ved Homå på Djursland og par med to unger på en anden lokalitet.
1994	7-8	Alle par territoriehævdende. Et par opgav ynglecycklus. To par fik hver 1 unge og et par 2 unger. Hun blev fundet død under en rede.
1995	2-4	Et par med 3 unger nær Homå på Djursland.

Tabel 2. Ynglebestanden hos Rød glente i Århus Amt 1979-2004.

Status: 1-2 ynglepar 1984-1991 og 2-3 ynglepar 1992-2004. Bemærk den generelt meget ringe ynglesucces.

Djursland

Glesborg (Norddjursland):

1992. Skovfoged Jørn Guldholt oplyste til mig i 1993: "Der ynglede et par røde glenter på Norddjursland i 1992".

1995. Et par ved Glesborg.

1996. Et par jævnlige set i 1996 i Glesborg- og Hemmed Kær, der ligger få km fra Glesborg by. Ca. 6.8. ser jeg en ung glente på tæt hold fouragere ca. 1 km sydvest for Glesborg.

Biolog Jan G. Larsen Naturhistorisk Museum, der bor i området, oplyser (nov. 2001) at der årligt siden omkring 1996 er set op til to glenter om sommeren i Glesborg - Stenalt - området. Og oplyser endvidere, at lokale beboere siger, at arten yngler i skov nær Hemmed Skov.

Stenalt Skov (Nordvestdjursland)

1997. Et par ynglede i Stenalt Skov jf. flere lokale, men ingen nærmere oplysninger.

1998. Et par ynglede i Stenalt Skov jf. flere lokale, men ingen nærmere oplysninger.

1999. Et par ynglede i Stenalt Skov jf. flere lokale, men ingen nærmere oplysninger.

Jeg kender ikke noget til forekomster i 2000 og 2001. Det kan tænkes, at være Glesborg-fuglene, der yngler her. Glenter er også jævnlige set af andre ornitologer i området i de nævnte år.

Sostrup Slot

Lokaliteten ligger nær trækstedet ved Gjerrild og der bliver årligt set flere glenter i området på træk. Arten har også ynglet her i flere år.

1984. Den 19.5. ses en glente i fældning

i Gjerrild Nederskov - men det kan naturligvis være en trækfugl.

1985. I perioden medio april til medio maj holdt to glenter til ved en minkfarm. Glenterne blev fodret med fiskeaffald o.a. (Erik Hørning).

1994. Gjerrild Nederskov. Et par ynglede i topknækket ædelgran i en muligvis gammel ravnerede (Svend Møller Jensen). Nonner fra Sostrup Slot holder øje med parret! Den 25.7. ser Svend Møller Jensen en flyvefærdig glenteunge i redetræet. Parret havde således fået mindst en unge i 1994. Skovfoged Christoffersen (Gjerrild/Sostrupskovene) har senere oplyst til SMJ, at glenterne også ynglede i området i de følgende år, men oplyste ikke hvor.

1995. Et par ynglede ved Sostrup Slot og fik 1-2 unger jf. lokale ornitologer.

1996. Et par + enlig glente set hele sommeren. Parret ynglede ved slottet og fik mindst en unge - set af lokale folk. Jf. dagspressen blev en ikke flyvefærdig glenteunge fundet under redetræet. En kvik nonne, fra nonneklostret (Sostrup), sørgede for, at ungen blev bragt tilbage til reden. Redetræet var et løvtræ - formentligt en bøg.

1997. Et par ses ved rede i bøg, der står i udkanten af parken til slottet. Parret skulle have fået to unger (kilde?).

1998. Hele foråret og ind i maj sås et par på den gamle yngleplads ved Sostrup Slot og over Gjerrild by og skov. Yngel mislykkedes tilsyneladende.

1999. Beboet rede blev fundet ca. 1 km vest for Sostrup Slot.

2000. Arten ynglede 2 km VNV for Sostrup Slot (Erik Kastbjerg).

2001- 2004. Trods der årligt er set flere glenter - også i fældning - i Gjerrild - Sostrup området, har den næppe ynglet her

Rød glente. Foto: Kim Aaen.

i denne periode i følge ornitolog Anders Rasmussen.

Thorsager-området (Sydvestdjursland)

1979. Den 28.6. ses et par i parringsflugt/-leg (Walther Poulsen)

1986. Et par set ved Skødstrup/Vosnæsgårdskovene (Keld Christensen).

1987. Et par set ved Skødstrup (Keld Christensen).

1988. En set den 2.4. ved Sortemose Skov ved Kankbølle.

1994. En rastede den 14.5. på mark ved Rønde by.

1995. En rastede den 20.5. ved Skaføgård.

1996?

1997. En set den 22.6. ved Thorsager (Else Juul m.fl.).

1998. Beboet rede blev fundet i den nordlige del af Skrald Skov af biolog Erik Buchwald.

Fugle fra Vosnæsgård-området foura-

gerer formentligt også i dette område.

2003. Et muligt ynglepar ved Rosenholm Slot (Grell 2004).

Rugård

1988 - 1992. Et par ynglede i Rugårdskovene, hvor redestedet blev hemmeligholdt (Jørgen Guldholt).

1985. En set den 7.7. i stærk fældning ved Jernhatten, der ligger lidt syd for Rugård Skov (Peder Nygaard Nielsen).

1988. Et par ynglede med sikkerhed i Rugård Sønderskov (stor gammel kystnær løvskov) (Lars P. Johansson og Jørn Guldholt (JG)). Den 9.4. ses et par i parringsflugt ved Rugård (Allan Janniche) og igen samme den 19.4. (Ole Frederiksen).

1989. Redefund i Rugård Skov. Antal unger? (JG). Mindst én glente overvintrede i området i vinteren 1989/90 - levede tilsyneladende især på svineaffald. Oplyst af flere lokale landmænd.

1990. Redefund i Rugård Skov. Antal unger? (JG).

1991. Redefund i Rugård Skov. 3 unger på vingerne (JG) og ynglefund bekræftet af Ole Frederiksen.

1992. Redefund i Rugård Skov. En unge på vingerne. (JG). En anden lokal landmand fodrede glenterne med kyllinger i 1992.

Ovenstående oplysninger falder fint i tråd med, at en landmand i Hyllested Bjerger, der blot ligger få km fra Rugård Skovene, oplyste i 1993, at han så oversomrende glenter ved hans gård i 1991, 1992 og 1993. Det er derfor sandsynligt, at der også ynglede et par i området i 1993.

2003. Et par set med redemateriale, men redefund ikke oplyst (Grell 2004). I april så jeg en fugl med redemateriale.

Fannerup/Kni/Attrup (Midtdjursland)

1995. 1 par set af lokale om sommeren. Jeg så en fugl den 28.6. mellem Fannerup og Kni. Lokale fodrede fuglene med kyllinger. I samme område ved Attrup - Bale blev en set den 10.-15.9.

2001. I slutningen af maj fik jeg oplyst, at et par havde opholdt sig i længere tid omkring byen Ginnerup nær Kolindsund (Chr. Lange).

Nimtofte/Ramten (Midtdjursland)

2003. 1 muligt par (Lars Ulrich Rasmussen m.fl.).

2004. 1 muligt par (Peter Hjeds).

Østerballe nord for Stubbe Sø og vest for Katholm Skov

1994. 1-2 fugle set.

1995. 1-2 fugle set.

1996. Der var to fugle fast i området dette år og de blev fodret med kyllingeaf-fald af lokale landmænd. De må henregnes som Stubbe Sø-fugle. I nærheden ved Glatved Strand så lokal landmand og jeg en den 9.5. 1996 og medio maj 3 fugle sammen.

Stubbe Sø (Se også under Dråby Sø).

Ca. 1980. To røde glenter fundet døde samme år ved Stubbe Sø af den lokale fisker ved søen. Jeg er i tvivl, om han er i stand til at bestemme døde glenter. Men flere personer i området har nævnt det samme over for mig. Glenternes videre skæbne kendes ikke.

1983. Mindst en fugl ses om sommeren ved Fredskoven ved Stubbe Sø (Jeppe Hansen).

1984. Samme som i 1983. Jeg så en fugl her den 30.5.

1986/87. I følge godsejer på Høgholm gods (Christian Schmidt), der ligger øst for Tirstrup by ynglede et par glenter - men kun ét år - i hans skov nord for Grenåvej.

1987. Den 9.6 og 10.6. ses en fugl ved Stubbe Sø. Samme sted ses en glente flere gange i parringsflugt i juni måned (Thyra Kristensen).

1988. En set den 7.4. ved Tirstrup - nok en trækfugl.

1989. En glente set i hele juli måned ved Stubbe Sø (Helge Detlevsen).

1993. I følge Tage Sørensen (Tirstrup) fik et par 2 unger her i 1993, men også i tidligere år har arten ynglet i området.

1994. Et par, men vistnok ingen rede-fund. (Se også under Dråby Sø).

1995. 1 par ynglede ved Kælder Skov (i en rødde) og fik en unge på vingerne. I august så flere lokale landmænd 3 glenter sammen i området.

1996. Dråby Sø/Stubbe Sø 1 par med 2 pull. ynglede i bøg i Skærø Skov, der ligger nærmest Stubbe Sø. Den gamle hun blev skudt over Tirstrup Lufthavn i 1996 og indleveret til Naturhistorisk Museum Århus. Ak!

1997?

1998. Der blev dette år hverken set glenter ved Stubbe Sø eller ved Dråby Sø. Landmand Jens Vestergård, der bor ved Stubbe Sø oplyste følgende: "Rød glente er i flere år set ved kyllingefarm, der ligger ved Stubbe Sø, men ikke set i 1998".

1999. En ungfugl set den 2.8. nord for Stubbe Sø. Fuglen peb som om den tiggede føde, men voksne fugle blev ikke set denne dag. Én set 15.8. ved Stubbe Sø. (Se også under Dråby Sø), samt én set 29.9. ved Tirstrup.

2004. Et par set hele sommeren i skov

ved Høgholm, hvor de er set med redemateriale og angiveligt har ynglet og skulle have fået 2 unger på vingerne. Tre glenter blev set i området lige efter yngletiden, senere op til 13 fugle sammen tiltrukket af udlagt foder.

Dråby Sø og Dråby Skov

1994. Et par med en unge blev set i august. Glenterne havde givet ynglet i Dråby Skov. Samme år ses i august op til 8 glenter sammen (gamle og ungfugle) mellem Stubbe Sø og Dråby Sø. Fuglene blev set af mange mennesker. Der har helt sikkert ynglet 2 par glenter i området i 1994 (Stubbe Sø og Dråby Sø). Fodring af unge blev iagttaget på mark øst for Dråby Sø. Den 1.8. så jeg en ungfugl på nært hold ved Øer nær Ebeltoft - givet unge af et lokalt ynglepar - enten fra Stubbe Sø eller Dråby Sø.

1995 - 1997?

1998. Ingen observationer af arten i området.

1999. Ifølge lokale ynglede dette år et par i Dråby Skov. Jeg tror ikke, man havde kendskab til reden, men unger blev set i august.

Helgenæs

1983. En glente i stærk fældning trak nord den 26.6. Det kan have været en lokal ynglefugl fra Syddjursland.

1986. En set den 2. juli ved Sletterhage Fyr på Helgenæs. Det kan være en lokal ynglefugl fra Syddjursland.

1989. Den 14.5. ses to glenter sammen på Helgenæs.

1994. Den 6.8. ses to fugle sammen på Helgenæs. I betragtning af dato og stedet, kan det have været ynglefugle fra Syddjursland - måske Dråby Sø.

1999. En glente ses den 15.7. på Helgenæs. Det kan have været en af fuglene fra Stubbe Sø. Arten har med meget stor sikkerhed ikke ynglet på Helgenæs i de sidste 30 år!

2000?

2001?

2003 og 2004. To glenter set i en længere periode begge ved Stødov Bakker, men ingen ynglebeviser.

Vosnæsområdet

Vosnæsgårdskovene (nord for Århus)

1996. En ad. rastede den 6.5. kl. 9.20 over Glentevej i Rønne by! Et par set i yngletiden (forår til sommer) i og nær Vosnæsgårdskovene.

1997. Set to gange i 1997 indtil den 4.5. ved Vosnæsgård (Helge Dethlevsen) og en den 26.6. samme sted (Flemming Hørsted) samt den 10.7. en ved Vosnæs Pynt.

1998. Et par er angivet ynglende i Vosnæsskovene. Parret set af mange personer. Det kan dog være identisk med et par, der tilsyneladende ynglede ved Kragbjerg ved Sophie Amaliegård Skov. Her blev et par set indtil i juli måned og en ungfugl set flere gange bl.a. den 21.8. (Henning Ettrup).

1999. Et par er angivet ynglende i Vosnæsskovene. To fugle set i hele yngletiden af mange personer. Jeg så en fugl her den 2.5. Fouragerede ofte langs motorafikvejen ved Skødstrup lige nord for Århus. Ejeren på Vosnæsgård skulle kende til redestedet.

2000. Et par opholdt sig fast i mindst en måned i foråret ved Hesselballe, hvor man udlagde griseaffald. Det blev oplyst af lokale landmænd, at det skulle være

yngefluglene fra Vosnæsgård, der aflagde dem besøg.

2001 og 2002?

Vosnæs - Skaføgård

2003. 1 muligt ynglepar - redested ikke kendt. (Peter Lange m.fl.).

Hesselballe nord for Århus

2000: To glenter fodres med griseaffald ved økologisk landbrug, der ligger i udkanten af Hesselballe by. Det blev nævnt, at parret ynglede i de nærliggende Vosnæsgårdskove (delvist gammel højstammet bøgeskov). Mellem gården og skoven sås der i sommeren 2000 regelmæssigt mindst en fouragerende glente. Redefund?

Frijsenborgområdet

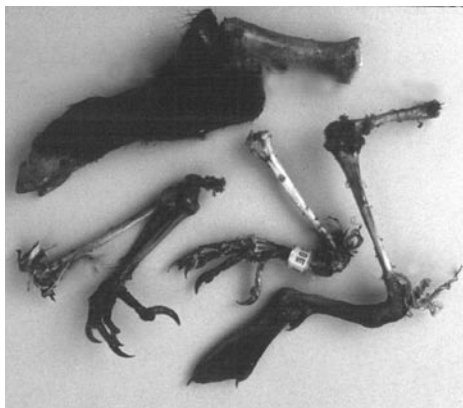
Hadsten (Lyngå)

2003. 1 par. En af de gamle fugle blev fundet trafikdræbt.

Lading Sø og Fajstrup Krat

1991. En glente set i maj ved Søbygård Sø, der ligger nær Frijsenborg (Else Juul).

1992. Allerede i medio marts ser Henning Ettrup en glente ved den nærliggende Lading Sø og jeg ser en fugl ved søen den 7.4. Samme dag findes reden i Fajstrup Krat mellem Frijsenborg Slot og Viborgvej. Parret, der blev nøje fulgt i hele ynglesæsonen, ynglede i en gammel hvepsevågerede højt oppe i en bøg. Redetræet stod i en gruppe gamle løvtræer som overstandere omgivet af især nåleskov. Der var tale om en typisk glenterede foret med plastik, papir og snore. Lokaltiteten er en del af de meget store

Byttedyrrester fra Rød glente. Foto: Jørgen Terp Laursen.

Frijsenborg skove. Der var ca. 50 m til nærmeste asfalterete skovvej og ca. 1-200 m til et fasanopdræt. Ca. 9.4. ses 3 glenter sammen ved redetræet. Den 12.4. ses to glenter ved reden. Næsten konstant hørtes fra fuglene en fløjtende eller vemodigt pibende lyd. En overgang ses parret i kamp med et par musvåger over reden.

Jeg undersøgte parrets fourageringsområde og fødevalg (Laursen 1993). Der var kun enkelte fasaner på menukortet. Den 7.7. og den 9.7. ses to glenter ved Lading Sø. Den 14.7. ses en gammel fugl og to unger ved reden. Parret fik to unger på vingerne, bl.a. set flyvende usikkert i redebevoksningen den 8.8. og endnu den 15.8. Den 9.8. ankommer en hvepsevåge hun med en stor "hvepsekage" og lander i et træ blot ca. 25 m fra reden. Dette gentog sig to gange samme dag. Hvepsevågen ynglede tilsyneladende i den nærliggende bevoksning i 1992. Den 4.8. blev der ikke set nogen glenter. Den 3.8. ses en sort stork over skoven og som rastede i et

skovbryn kl. 15.00-15.45. Flot! Det er i øvrigt en gammel ynglelokalitet for arten. Den 28.7. og 3.8. sidder glenteungen og kalder med sin karakteristiske piben i redetræet ca. 2 m fra reden. Den 5.9. blev en afkræftet glente fundet ved Hinnerup som kan stamme fra yngleparret ved Fajstrup.

1993. Det gamle redested i Fajstrup Krat bliver tjekket 25.3. uden tegn på glenter. Den 9.4. ses 3 glenter sammen i redetræet fra 1992 og parring iagttaget på redekanten af Svend Møller Jensen, Hinnerup. Den 20.4. sidder en gammel fugl over reden i redetræet og vi antager, at den anden mage ruger. Den 10.7. ses 2 flyvefærdige unger sidde på redekanten. Dvs. parret fik 2 unger i 1993.

1994. I april ses et glentepar ved den gamle rede fra 1992 og 1993 i Fajstrup Krat. Alt går som det skal, rugning påbegyndes. Men den 6.7. er redestedet forladt og rugningen opgives. Der ses ikke senere glenter på lokaliteten. Vi kan frygte, at glenterne er blevet fordrevet (skudt?) pga. af redens placering nær fasanopdræt. Vi er bekendt med, at man på Frijsenborg bortskyder duehøg - så hvorfor ikke også glente?

1995. Der blev ikke set glenter på den gamle yngleplads, men der skulle være set 1-2 glenter i yngletiden nær Hinnerup i 1995. Svend Møller Jensen, der har censusområde for rovfugle på Hinnerupegnen fandt ingen tegn på ynglende glenter i området.

1996-2004. I perioden er der blot med års mellemrum set enkelte glenter i området, men ingen tegn på yngel.

Søballe-Tovstrup området

Søballe ved Stjær by

2001. Første yngleforekomst af arten i området. Et par ynglede ca. 18 m oppe i høj bøg. Ankom de første dage i april måned. Desværre glemte jeg at aldersbestemme fuglene. Parret gennemfører ikke ynglecyklus, formentligt fordi æggene (ægget) blev taget af muligvis mår. Et glenteæg blev fundet på jorden under reden og indleveret til Naturhistorisk Museum, Århus. Jeg indsamlede fældefjer, der lå på jorden nær reden. Der er ca. 5,6 km til Tovstrup-parret.

Tovstrup Østerskov (vest for Århus) samt tilstødende skove

1980. En rastede den 12.5. nær Tovstrup Østerskov.

1988. En set den 22.6. ved Låsby/Tovstrup (Svend Møller Jensen).

1991. Flere lokale personer hævder at have set mindst en rød glente i Skørring Overskov, oplyst til mig af ornitolog Søren Brink. En set 20.4. i samme område ved Sorring by oplyst til mig af Flemming Vasegård.

1995. En rastede den 19.4. 1995 ved Wedelslund Skov (kaldes også Mølle-skoven) i Galten kommune.

1996. En rastede den 14.5. ved Sjelle vest for Århus + set i nærheden ved Skørring Overskov i marts måned samme år.

1999. Den 26.4. ses et par i parringsleg over Tovstrup Østerskov (Per Henriksen). Der blev ikke gjort forsøg på at finde eventuel rede.

2000?

2001. To fugle ses i området fra de første dage i april. Parringsflugt set flere gange. Den ene fugl opholdt sig en del i det,

der senere skulle vise sig at være redebevoksningen, hvorimod den anden ofte kredsede over redestedet eller rastede i nærliggende mose. En gang fulgte den ene glente efter en landmand, der var i færd med at pløje sin mark. Senere konstaterede jeg, at parret ynglede i en Rød- El i Tovstrup Østerskov. Da jeg første - og eneste gang - i rugetiden besøgte ynglestedet for at tjekke om parret havde bygget rede bliver jeg mødt af en "gal" og kraftig pibende Rød glente, der flyver lige over reden og som nøje følger min færden. Efter få minutter forlader jeg stedet. Da jeg forlod redebevoksningen fulgte den ene glente et stykke af vejen efter mig. Nær redetræet indsamlede jeg en stor frisk svingfjer fra glente.

Reden var ikke særlig stor, vel fordi den var nybygget. Typisk indeholdt den mængder af sort og hvidt plastik, snore o.a. - det kunne næsten være svært at få øje på grene i reden.

Jeg besøgte reden den 5.5. og konstaterede ingen tegn på redeaktivitet (ekskrementer på redekant, byttedyrrester, fældefjer o.a.) og fuglene var tilsyneladende forsvundet fra området.

Parret havde helt givet forladt reden på grund af forstyrrelser i form af grave-maskiner, der arbejdede mindre end 20 meter fra reden!

Trige-Århus-området

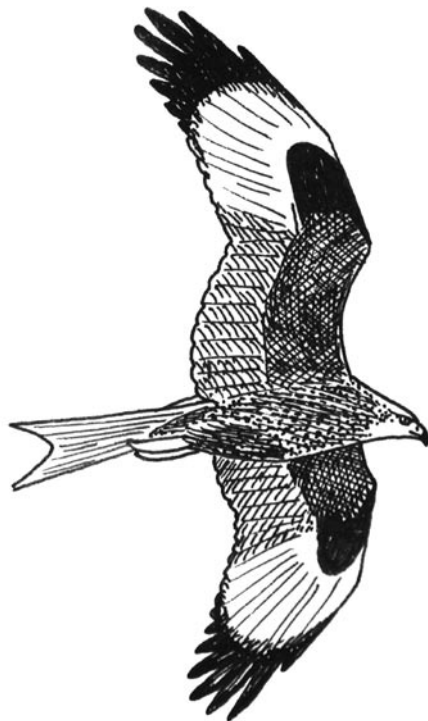
Trige-Lisbjergskovene

1985. Jens Amtkjær angiver, at arten skulle yngle i Lisbjerg Skov. Jeg tror, der er tale om en forveksling med Trige Skov i 1986.

1986. Et par ynglede i Trige Skov nordvest for Århus. Under stor medieomtale blev parret og de 3 unger fundet døde på reden og ved redetræet - dræbt af parthionforgiftning. Fuglene er nu på Naturhistorisk Museum i Århus. Her har jeg i øvrigt lige fundet en ring i den gamle glenterede som museet har i sin samling og som har indgået i en udstilling sammen med glenterne fra Trige.

1987. Et par kommer til den gamle yngleplads i Trige Skov den 18.3. (kilde?). Andre nævner, at det kun var en enlig fugl og at den opholder sig på den gamle ynglelokalitet ved Trige og i Lisbjergområdet i ca. 3 uger. Forsvinder herefter.

1988-2004. Arten iagttaget på træk i området, men igen tegn på yngel.

Brabrand Sø

1987. En set den 2.7. ved Brabrand og en ad set den 8.7. ved Hørret Skov.

2001. Den 11.6. ses en fugl trækkende vest. Arten yngler med sikkerhed ikke i Brabrand Sø-området.

2002-2004. Arten set årligt. En fugl set to gange i foråret 2004 over Årslev Skov, men ingen tegn på yngel.

Moesgårdskovene

1999. To fugle ses sammen i nogle dage ved Moesgård. Jeg så de to fugle den 30.3. Ingen tegn på yngel.

2000. Den 15.4. ses to fugle kredsende sammen over skoven. Arten vil næppe yngle i denne og i nærliggende kystskove på grund af færdsel og andre aktiviteter.

Pindsmølledalen + Stilling Sø

1982. En set den 7.5. og igen den 1.7. - sidstnævnte i fældning. Fuglen trak fra Pindsmølle mod Stilling Sø. Også andre så den i området dette år, men så vidt vides aldrig to fugle sammen.

Solbjerg Sø

1995. En set den 23.4. ved Solbjerg Sø (Henning Elgaard). Der var givet tale om en trækfugl.

Midtjylland

Arten har næppe i nyere tid (efter 1950) ynglet i Midtjylland. Området er for skovrigt og der er for dårlige fourageringsmuligheder for arten. Men et par observationer fra området skal her nævnes.

1990. To fugle iagttaget sammen i hele maj måned på sydsiden af Mossø (Ole Trøst Rasmussen).

1997. En rastede medio maj ved Avnsø, Silkeborg (Kirsten Jensen).

1998?

1999. En rast 30.5. ved Løndal Gods nær Salten Langsø.

2001. En set 1. 6. ved Ejstrupholm (Jens Elm Sørensen).

Syd for Århus

Odder-Hundslund (sydlig del af amtet)

1985. En ad. ses ved Hundslund den 2.6. og i medio juni samt en ungfugl i juli/aug. ved Kysing og ved Alrø (Ole Gylling Jørgensen). Rede skulle også være fundet syd for Kysing (kilde?).

1986. En glente ses flyvende med redemateriale ved Odder by (Henning Etrup).

Samme år ses blandt andet i juli måned 1-2 fugle ved Sondrup Bakker.

1987. En set den 28.6. i Sondrup Bakker (Eigil Thomassen).

Gylling Næs (sydlig del af amtet)

1996. Et par ved Hovedgård N for Katrinelund - fik 3 unger (Per Bomholt).

1999. Et par set i skoven jf. lokal jæger. Ingen nærmere oplysninger om dette par, men er nok det par som Per Bomholt angiver ynglede ved Åkjær (Alstrup?) samme år.

Amtsgrænsen til Vejle Amt

1996. Et par ynglede i området. En rastede den 16.6. ved motorvejen på grænsen mellem Århus Amt og Vejle Amt (Hans Pinstrup m.fl.).

Vejle Amt

Ring Skov/Porskær vest for Horsens.

Rød glente er set regelmæssigt om sommeren i 1990'erne i dette meget fine glenteterræn. Oplysninger herfra er primært fra lokale personer, der har et godt kendskab til arten.

1997: To fugle set sammen i både juni og juli måned, men ingen tegn på ynglesucces.

1998: To fugle set sammen hele sommeren. Den 6.8. så jeg en gammel og ung fugl sammen over Porskær moseområde.

1999: To fugle set sammen hele sommeren af lokale personer. Beboet rede i bøg i skov ved Bredvad Mølle, hvor parret fik 2 unger også set af mig.

2000: To fugle set om sommeren.

2001: Porskær. Glenter set regelmæssigt hele sommeren; ynglede muligvis i nærliggende skov, men unger vistnok ikke set.

Der har formentligt også være glenter på lokaliteten før 1997. Det er desværre meget få sikre ynglefund vi har fra dette område. Oplysningerne indikerer imidlertid, at det er et af de mere sikre områder for arten i Østjylland. Nogle forhold gør det imidlertid vanskeligt at undersøge denne lokalitet nærmere. Det er et privat område, der er vanskeligt at overskue og bevæge sig rundt i. Kun få personer - bortset fra mange lokale jægere - har adgang hertil. Jagten i området er betydelig. Lokale jægere og landmænd er bekendt med artens tilstedeværelse.

Jelling

1989. Et par set ved rede lidt nord for

lille skov ved Brandbjerg Højskole ved Jelling (Hans Pindstrup).

Fakta og fremtid

Glenten er en spændende fugl, der desværre som beskrevet har svært ved at få fodfæste i Danmark. Problemerne er blandt andet stor dødelighed, forgiftning, forstyrrelser, forfølgelse, ringe ungeproduktion og en markant bestandstilbagegang. Ungeproduktionen er tilsyneladende også faldende i Danmark hvorimod stigende i Skåne og Tyskland (Grell 2003).

Danmark er forpligtiget til at følge EU's fuglebeskyttelsesdirektiv og udpege beskyttelsesområder for eksempelvis rød glente. Trods Dansk Ornitologisk Forening nu har lagt et særdeles fin og velgennearbejdet "Forslag til forvaltningsplan for rød glente" på miljøministerens bord, er der kun sket nogle sporadiske tiltag som måske kan forbedre glentens situation i det danske landskab. DOF kan

ikke alene "redde" den røde glente i Danmark. Andre har også et medansvar, som de desværre ikke lever op til. Man kunne passende stille spørgsmålet: Hvorfor lave en forvaltningsplan, når der mangler vilje og forståelse for at følge planens intentioner? Hvor er amterne i denne sag?

Skal vi sikre en dansk glentebestand må vi arbejde på at få gjort glenten til en standfugl. En eventuel overvintrende glente-population må, i hvert fald i en årrække, hjælpes ved, at der bliver lavet foderpladser.

Der er i Danmark en bred folkelig forståelse for at hjælpe den smukke glente, men der er desværre også personer, der har en modsat holdning. Netop disse personer må vi have i tale. Vi må fremover overvåge den røde glente og arbejde på at gøre de fysiske forhold bedre. Beklageligvis har vi for tiden ikke ressourcer til et sådant feltarbejde. Derfor må vi ansætte professionelle feltfolk til at overvåge - ikke alene glenten, men også til en række andre sårbare danske ynglefugle. Desværre ser jeg ikke megen hjælp at hente i det nye Rød Glente Projekt, hvis målet er at ophjælpe den danske glentebestand. Kort sagt: Det ser sort ud for den røde glente i Danmark. Lad os dog håbe, at vi fortsat kan glæde os over denne ele-

gante rovfugl i dansk natur. Oplevelsen af et glentepar, måske en forblæst forårsdag med høj blå himmel på udkig efter et egnet ynglested, er et smukt syn.

NB. Undertegnede modtager gerne supplerende oplysninger til denne artikel og ligeledes oplysninger om fremtidige ynglefund af arten i Danmark.

Referencer

DOFs Lokalrapporter for Århus amt 1972-2003.

Carter, I 2001: The Red Kite. - Arlequin Press.

Grell, M. 2003: Forslag til forvaltningsplan for bevarelsen af rød glente *Milvus milvus* i Danmark. -

Dansk Ornitologisk Forening.

Grell, M. 2004: Truede og sjældne ynglefugle i Danmark 1998-2003 (Midtvejsrapport fra Dansk Ornitologisk Forenings Arbejdsgruppe for Truede og Sjældne Ynglefugle (Datsy)). - DOFT 98:58-59. 45-100.

Kjellén, N. 1996: Projekt Glada - Årsrapport 1995: Anser 35:17-25.

Laursen, J.T. 1993: Ynglefund af Rød glente. - Gejrfuglen 29:27-29.

Geologi og fossiler i Ølst Bakker

Ingemann Schnetler & Lars Skipper

Turreferat d. 28. marts 2004

Et par og tyve deltagere trodsede det kolde og triste vejr en søndag i slutningen af marts og tog med ØBF på fossiltur til Ølst Bakker, der er beliggende få km syd for Randers (fig. 1). Her har man siden

60'erne udvundet materiale fra undergrunden i form af plastisk ler. Afleret produceres "lecanødder" til isolering m.v., som nævnt nedenfor i indledningen om bakkerne.

Ingemann Schnetler fra Jysk Stenklub

Fig. 1. Som et månelandskab, rejser de gølge skrænter sig foran turdeltagerne.
Foto: Lars Skipper

(www.jyskstenklub.dk), havde indvilget i at lede en tur og fortælle om området. Med sin mangeårige erfaring og sine mange besøg i området - og ikke mindst som specialist i fossile snegle og muslinger var vi i gode hænder.

Allerede et par minutters gang fra bilerne begyndte det at gå op for os deltagere, hvor specielt et område der er tale om. Foran os rejste der sig en høj skrænt med blottet ler i de mest fantastiske nuancer i især røde og blå nuancer, men også såvel gule som grønne farver. Ligeså smukt og bizart landskabet var, ligeså fedtet og klistret var det. Der gik ikke lang tid, før flere af deltagerne sad mere eller mindre fast i den fedtede substans (fig.2). Helt galt gik det for to af turens deltagere, der måtte tilbringe en halv times tid i mudderet inden de slap fri af lerets favntag. Gummistøvlerne var ikke til megen hjælp, da de to deltagere stod begravet til knæene. Da de endelig kom fri, valgte de, forståeligt nok, ikke at fortsætte. Rygterne går i øvrigt, at da de nåede Skjoldhøjkollegiet, kunne de ses iført g-streng og bare tæer spurte af sted fra p-pladsen til deres lejligheder, hvor et bad nok ikke var unødigt luksus.

Det lykkedes de resterende deltagere at nå igennem "sumpen" og op ad skrænten, til et sted med rødbrun og ikke fedtet jord. Næsten instinktivt begyndte mange af deltagerne at grave efter fossiler, indtil Ingemann dukkede op og fortalte, at der ikke var meget at komme efter dér, så vi måtte atter ud i det mere klistrede substrat. Kort efter begyndte de første resultater af turens anstrengelser at vise sig i form af fossile snegle, nogle i stykker, men også adskillige hele eksemplarer.

Fig. 2. De fleste deltagere slap igennem mudderet, men det var ikke uden synlige resultater. Foto: Lars Skipper.

Enkelte hjatænder dukkede også frem og en af deltagerne fandt en hel håndfuld (Fig. 3).

Ølst Bakker rummer, som det fremgår af nedenstående, en lang række geologiske lag. Det var i det lyse grågrønne ler i Viborg Formationen, tæt ved toppen af skrænten, hvor de spændende fund på turen blev gjort.

Efter en tiltrængt frokost, begav vi os nedad igen, forbi store dynger af lecanødder, hvor enkelte eksemplarer af Følfod, havde fået fodfæste (Fig. 4) og ledte tanken hen på pionersamfund i vulkanske områder, som f.eks. Etna på Sicilien.

På ekskursionen blev der uddelt en

Fig. 3. Der blev fundet adskillige hajtænder fra flere forskellige arter i Viborg Leret.
Foto: Lars Skipper.

udførlig tekst om området, skrevet af Ingemann. Denne tekst har vi valgt at bringe her.

At Ølst Bakker er et spændende område fremgår tydeligt af nedenstående gennemgang. Det bør i denne sammenhæng

Fig. 4. Følfod i et bjerg af lecanødder leder tanken hen på vulkanske pionerplantesamfund. Foto: Lars Skipper

nævnes, at fire af arterne på listerne fra Viborg- og Brejning Leret er nybeskrevet for videnskaben på grundlag af bl.a. fundene fra Ølst - to af disse af Ingemann

Fig. 5. Sjældne fossiler i Ølst Bakker. Nederst til venstre ses det eneste danske eksemplar af *Hesperato rhenana*, fundet i Brejning Leret. Øverst ses 2 af de 3 eksemplarer, der kendes fra Danmark af *Muricopsis peregra*. Til højre ses et eksemplar af *Ancilla singularis*. Der er yderligere fundet 2 eksemplarer ved Århus.

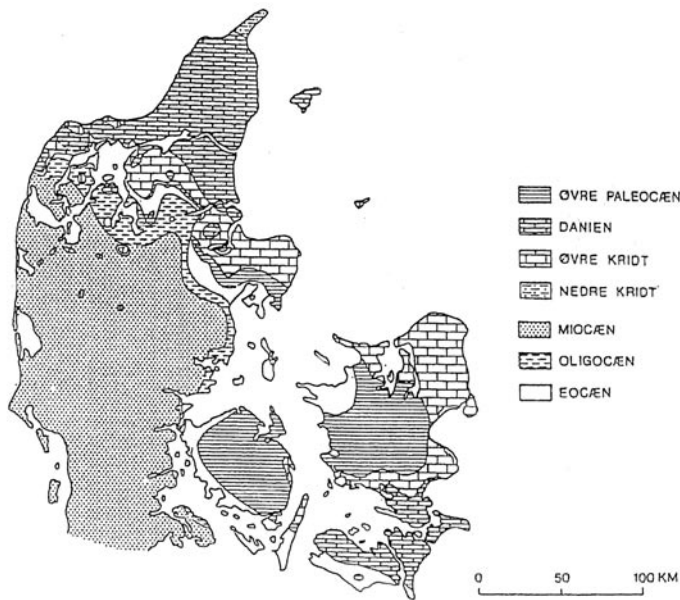

Fig 6. Kort over Danmarks undergrund. Bjørnslev, O.N. 1995. Danmarks geologi fra kridt til i dag.

i 1987. En enkelt art, *Hesperato rhenana* (Fig. 5), kendes i Danmark kun fra et enkelt fund i Ølst Bakker.

Se flere billeder fra turen samt billeder af fossiler på foreningens hjemmeside: www.gejrfuglen.dk, under Billeder/Ølst Bakker.

Ølst Bakker – en indledning

Ølst Bakker er meget fremtrædende i landskabet på grund af deres størrelse og højde. Sammen med den længere mod vest liggende Lysnet Bakke udgør de et bakkekompleks, hvis indre er opbygget af fede, stærkt glacialt forstyrrede tertiære

lerarter. Disse bakker kan, sammen med en række andre bakker, der strækker sig helt over til Mols Bjerger, opfattes som en erosionsrest af en moræne fra næstsidste istid (Saale). Både i Lysnet Bakker og i Ølst Bakker har man udnyttet det fede tertiære ler, der ofte ligger tæt ved overfladen. Bebyggelsen ved disse bakker er også præget af det fede ler, idet den stort set kun findes ved randen af bakkerne. Det fede ler er vandstandsende, og desuden er det vanskeligt at fundere bebyggelse på.

Lerets egenskaber kendes også fra Dronningborg ved Randers, og ved kystklinter kan lerets tilbøjelighed til udskridning let iagttages.

Fabrikationen af letklinker er siden

60'erne sket på de to fabrikker FIBO (nu Optiroc) og LECA, og den sker nu ikke andre steder i landet. Tidligere var der også brydning på Sjælland ved Røsnæs (derfor navnet Røsnæs Ler). Disse grave har givet et godt indblik i bakkernes indre bygning og desuden mange værdifulde informationer om især den ældre del af Danmarks tertiære lagserie. Gravningen sker under anvendelse af store maskiner, og forholdene i gravene er i konstant forandring. Det er derfor svært at udpege steder med gode profiler. Der anvendes især Lillebælt Ler som råstof, og processen fra råler til det færdige produkt omfatter bl.a. tilsætning af et opblæringsmiddel, valsning og opvarmning til 1200 ° i en rotéovn.

Millioner år for nu	Serie	Formation
25	Oligocæn	Vejle Fjord Formationen
30		Branden Ler
35		Viborg Formationen
40		Søvind Mergel
45	Eocæn	Lillebælt Ler
50		Røsnæs Ler
55		Ølst Formationen
		Holmehus Formationen
60	Palæocæn	Æbelø Formationen Kerteminde Mergel
		Danske Kalk
65		

Tabel 1. Oversigt over de vigtigste formationer og deres alder.

Ved opvarmningen får opblæringsmidlet leret til at blære op, og rotéovnen giver kugleformede klinker, der er lette og porøse. De anvendes til isolering, byggeri (lecablokke) og til hydrokulturer. Ovnene kører i døgndrift, og der er derfor 3-holdsskift på fabrikkerne.

Som følge af glacielle forstyrrelser ligger de forskellige lag i graven ikke som de blev aflejret. Lagene er foldede, skudt ind over hinanden og forskudte, så den følgende gennemgang af den geologiske lagsøjle i Optiroc's lergrav er en sammenstilling af mange iagttagelser. I graven er lagene fra Øvre Paleocæn til Øvre Oligocæn blottede, dvs. en serie fra 56 mill. år før nu til 25 mill. år før nu, og lokaliteten har således den mest komplette lagserie i Danmarks tertiær. Desuden er lokaliteten typelokalitet for den i 1985 opstillede Ølst Formation, der er aflejret samtidig med den fra Limfjorden velkendte Fur Formation. Fra Albæk Hoved på nordsiden af Vejle Fjord har Heilmann-Clausen (1990) beskrevet en lidt mindre omfattende blotning af lagene.

Holmehus Ler

Er den ældste formation, der er blottet i graven, men kun nogle få m ses. Leret er grønt nederst, mens den øvre del har en karakteristisk chokoladebrun farve. Leret ses også ved Albæk Hoved og på Æbelø, men det har en vid udbredelse i boreriger i Danmark og i Nordsøen. Holmehus Leret antages at være aflejret langt fra kysten, da det er meget finkornet. På samme tid (Thanetien) aflejredes der fossilrige kystnære lag ved Østengland (Thanet Sands). Alderen af leret er bestemt ved hjælp af dinoflagellater.

Nr.	Art	Hyppighed
Muslinger		
1.	<i>Nucula</i> sp.	Ret alm.
2.	<i>Nuculana deshayesiana</i>	M. alm.
3.	<i>Cyclocardia</i> sp.	M. alm.
4.	<i>Astarte gracilis</i>	Alm.
5.	<i>Corbula gibba</i>	Ret alm.
Søtænder		
6.	<i>Dentalium polypleurum</i>	Ret alm.
7.	<i>Dentalium</i> sp. 1	Ret alm.
8.	<i>Dentalium</i> sp. 2	M. sj.
Snegle		
9.	<i>Euspira fissurata</i>	Sj.
10.	<i>Polinices helicinus</i>	Alm.
11.	<i>Cassidaria depressa</i>	M. alm.
12.	<i>Aquilofusus deshayesi</i>	M. alm.
13.	<i>Scalaspira villana</i>	M. alm.
14.	<i>Ancillaria singularis</i>	M. sj.
15.	<i>Babylonella pusilla</i>	M. sj.
16.	<i>Orthosurcula regularis</i>	Sj.
17.	<i>Fusiturris selysii</i>	Sj.
18.	<i>Fusiturris duchastelii</i>	Alm.
19.	<i>Bathytoma</i> sp.	Sj.
20.	<i>Microdrillia bicingulata</i>	Ret alm.
21.	<i>Ancillaria singularis</i>	M. sj.
22.	<i>Pleuroliria koninckii</i>	M. sj.
23.	<i>Gemmula laticlavata</i>	Sj.
24.	<i>Limacina jessyae</i>	Alm.
25.	<i>Limacina mariae</i>	M. alm.

Tabel 2. Liste over bløddyr fra Viborg Leret i Ølst Bakker (lergraven ved Optiroc).

Ølst Formationen

En skarp grænse til det underliggende Holmehus Ler viser, at der har været en afbrydelse i sedimentationen. Ølst Formationen er en næsten 30 m tyk lagerie med lag af vulkansk aske. Askelagene blev nummererede af Bøggild (1918), og lagene fra - 33 til + 130 er påvist i Ølst. Ved en vejgennemskæring i forbindelse med omlægningen af hovedvejen Århus -

Randers i 1933, blev askelagene blottede og opmålt af geologen S.A. Andersen, der offentliggjorde sine resultater i 1937. Han foreslog også, at de vulkaner, der havde udsendt askelagene, havde ligget i Skagerrak (Norske Rende). Nu er den almindelige opfattelse, at vulkanerne skal søges i området mellem Færøerne og Østgrønland. Da Østgrønland på denne tid antages at have ligget kun ca. 200

Nr.	Art	Hypphighed
Muslinger		
1.	<i>Nucula comta</i>	Ret alm.
2.	<i>Leionucula peregrina</i>	Sj.
3.	<i>Nuculana westendorpi</i>	M. sj.
4.	<i>Portlandia pygmaea</i>	Alm.
5.	<i>Yoldia glaberrima</i>	Sj.
6.	<i>Limopsis aurita</i>	Alm.
7.	<i>Glycymeris cf. obovata</i>	M. sj.
8.	<i>Arcoperna</i> sp.	M. sj.
9.	<i>Lentipecten corneus</i>	Sj.
10.	<i>Palliolum limatum</i>	M. sj.
11.	<i>Palliolum hausmanni</i>	M. sj.
10.	<i>Thyasira flexuosa</i>	Sj.
12.	<i>Cyclocardia grossecostata</i>	Ret alm.
13.	<i>Astarte gracilis</i>	Sj.
14.	<i>Astarte pygmaea</i>	Alm.
15.	<i>Digitaria koeneni</i>	M. sj.
16.	<i>Laevicardium</i> sp.	M. sj.
17.	<i>Abra bosqueti</i>	Sj.
18.	<i>Pelecypora</i> sp.	M. sj.
19.	<i>Corbula gibba</i>	Sj.
20.	<i>Spheniopsis depressa</i>	Sj.
21.	<i>Hiatella arctica</i>	Ret alm.
22.	<i>Poromya hanleyana</i>	M. sj.
23.	<i>Cuspidaria</i> sp.	M. sj.
Søtænder		
24.	<i>Dentalium geminatum</i>	Ret alm.
25.	<i>Dentalium</i> sp. 1	Alm.
26.	<i>Dentalium</i> sp. 2	M. sj.
Snegle		
27.	<i>Scurria compressiuscula</i>	Sj.
28.	<i>Solariella vissingensis</i>	Alm.
29.	<i>Rissoa karsteni</i>	Sj.
30.	<i>Rissoa punctatissima</i>	M. sj.
31.	<i>Alvania semperi</i>	Sj.
32.	<i>Cerithiopsis</i> sp.	M. sj.
33.	<i>Cerithiella bitorquata</i>	Sj.
34.	<i>Norephora elatior</i>	M. sj.
35.	<i>Mathilda sandbergeri</i>	M. sj.

Tabel 3. Liste over bløddyr fra Brejning Leret i Ølst Bakker (lergraven ved Optiroc).

Nr.	Art	Hyppighed
36.	<i>Drepanocheilus speciosus</i>	Alm.
37.	<i>Polinices helicinus</i>	Alm.
38.	<i>Lunatia dilatata</i>	M. sj.
39.	<i>Phalium rondeleti</i>	Sj.
40.	<i>Ficus concinnus</i>	M. sj.
41.	<i>Muricopsis peregra</i>	Sj.
42.	<i>Boreotrophon deshayesi</i>	Ret alm.
43.	<i>Lyrotyphis sejunctus</i>	Ret alm.
44.	<i>Scalaspira waeli</i>	Ret alm.
45.	<i>Scalaspira aequistriata</i>	Sj.
46.	<i>Angistoma brueckneri danica</i>	Sj.
47.	<i>Exilioidea elatior</i>	Ret alm.
48.	<i>Metula scabricula</i>	Sj.
49.	<i>Streptodictyon cheruscus</i>	Ret alm.
50.	<i>Scaphella siemsseni</i>	Sj.
51.	<i>Marginella rhenana</i>	M. sj.
52.	<i>Cancellaria evulsa postera</i>	Ret alm.
53.	<i>Babylonella pusilla</i>	Sj.
54.	<i>Vexillum hastatum</i>	Sj.
55.	<i>Orthosurcula regularis</i>	Ret alm.
56.	<i>Acamptogenotia morreni</i>	Sj.
57.	<i>Stenodrillia obeliscus</i>	Ret alm.
58.	<i>Gemmula laticlavia</i>	Alm.
59.	<i>Gemmula trispiralis</i>	Ret alm.
60.	<i>Pleuroliria koninckii</i>	Ret alm.
61.	<i>Fusiturris duchastelii</i>	Ret alm.
62.	<i>Fusiturris selysii</i>	Alm.
63.	<i>Glibertturrিকা ariejansseni</i>	M. sj.
64.	<i>Bathytoma leunisia</i>	Ret alm.
65.	<i>Splendrillia koeneri</i>	M. sj.
66.	<i>Amblyacrum roemeri</i>	Sj.
67.	<i>Pleurotomoides naumanni</i>	M. sj.
68.	<i>Pleurotomella rappardi</i>	Sj.
69.	<i>Pleurotomella anderseni</i>	M. sj.
70.	<i>Syrnola</i> sp.	M. sj.
71.	<i>Crenilabium terebelloides</i>	M. sj.
72.	<i>Ringicula striata</i>	M. sj.
73.	<i>Roxania utriculus</i>	M. sj.
74.	<i>Styliola subula</i>	Alm.

km vest for Færøerne, er teorien ikke så umulig, som den skulle synes. Askelagene kendes også fra Slesvig-Holsten, Holland og Østengland, men mangler i Sydengland, Frankrig og Belgien. Nordsøen var altså mindre, end da Holmehus Leret blev aflejret.

Ølst Formationen deles i en nedre del (Haslund Member) med få askelag og en øvre del (Værum Member) med mange tætliggende askelag. Den nederste del af Haslund Member har en karakteristisk lamination og kaldes Stolle Klint efter en lokalitet på Fur. Ølst Formationen er af samme alder som Fur Formationen, og tidligere regnedes denne formation til Eocænet. Nu mener man, at grænsen mellem Paleocæn og Eocæn skal søges et sted i Ølst/ Fur Formationen.

Røsnæs Ler

Kun 3 m er blottede ved Ølst, mens lagtykkelsen er større ved Albæk Hoved. Også dette lag er skarpt afgrænset mod det underliggende lag. Røsnæs Leret domineres af røde farver, nok på grund af iltning af jernforbindelser omkring de enkelte lerkorn, men leret er tydeligt lysere end Holmehus Leret på grund af sit kalkindhold. Kalkindholdet skyldes mange skaller af foraminiferer og rester af kokkolitter. Den 3 m tykke lagserie deles i 6 lag, der benævnes R1 - R6. R6 er interessant ved at indeholde grave gange og fiskerester. Man mener, at leret er aflejret på større dybde end Ølst Formationen. Mikrofossilerne viser, at leret er af samme alder som det Nedre Eocæne London Clay og det belgiske Ypresien ler, men lagtykkelserne på disse steder er dog langt større, ligesom fossilindholdet. Det danske område lå altså længere fra kys-

ten end disse lokaliteter. Geologen J.P.J. Ravn fandt i begyndelsen af 1900-tallet en lille krabbe, *Plagiolophus wetherelli* (henføres nu til slægten *Glyphityreus*), der også kendes fra London Clay, og han slog derfor fast, at Røsnæs Leret var af samme alder. De nyeste undersøgelser har altså bekræftet dette resultat.

Lillebælt Ler

Det grønne Lillebælt Ler er meget fremtrædende i lergraven på grund af sin store mægtighed (ca. 40 m). Det er kalkfrit og meget finkornet, og det deles ligesom Røsnæs Leret i 6 lag (L1-L6), hvoraf L1 afviger ved at være rødbrunt, L2 indeholder en del hjattænder, L3 er meget iøjnefaldende ved at være rødbrunt med et 10 cm tykt lyst lag midt i (det kaldes af geologer Dannebrog!), L4 indeholder tungspatkonkretioner (baryt), L5 indeholder store kalkkonkretioner, mens L6 er lyst og danner overgangen til den overlejrende Søvind Mergel.

Der er fundet enkelte fossile krabber i Lillebælt Leret. Fra Lillebælt Leret ved Trelde Næs er der for nylig beskrevet 9 nye krabbearter (Collins & Jakobsen 2003), og en af disse er også fundet ved Hinge. Lignende fund er mulige ved Ølst.

Søvind Mergel

5 m af denne lyse til næsten hvide bjergart er synlig i lergraven. Mergelen har et kalkindhold på 50 - 60 %, og dette indhold kommer især fra kokkolitter og skaller af foraminiferer. Mergelen indeholder også lidt glaukonit (grønligt), mens større fossiler er sjældne.

Viborg Formation

Søvind Mergelen overlejres med skarp

Fig 7. Der findes ofte fragmenter af den store hjelmsnegl *Cassidaria depressa*, men hele eksemplarer er sjældne. Her ses 3 af de i alt 6 hele eksemplarer, der kendes.
Foto: Ingemann Schnetler.

grænse af Viborg Formationens lag. Disse omfatter nederst Grundfør Leret (1 m ved Ølst) og Viborg Leret (ca. 20 m ved Ølst). Formationen er opstillet af Christensen & Ulleberg (1973) ud fra en boring 1940 ved Viborg. Grundfør Leret er grønligt (glaukonit), mens Viborg Leret er ret fedt og grågrønt. Viborg Leret regnedes tidligere for at være Mellem Oligocæn, mens det nu oftest regnes for Nedre Oligocæn, idet Oligocænperioden nu oftest deles i to. De seneste undersøgelser (E. Thomsen, 1995 og C. Heilmann-Clausen, 1995) viser, at Viborg Leret enten er det yngste Eocæn eller det ældste Nedre Oligocæn.

Viborg Leret indeholder en del skaller af bløddyr (muslinger, snegle og søtænder), men ofte er skallerne knuste eller forvitrede på grund af pyritindholdet. Man finder lettest fossiler ved systematisk at afsøge overfladen af leret, da skallerne ofte har en hvidlig farve. Især efter regn-skyl

er der gode muligheder. Leret er så fedt, at det ikke lønner sig at tørre lerprøver og slæmme dem. Almindeligst er rester af muslingen *Nuculana deshayesiana* og sneglene *Polinices helycinus*, *Cassidaria depressa* (Fig. 7), *Scalaspira deshayesi* og *Scalaspira villana*. Det skal bemærkes, at latinske fossilnavne ofte ændres i tidens løb, især slægtsnavnene. De klassiske arbejder, der behandler Oligocæne bløddyr, er Ravn (1907) og Harder (1913). Bløddyrfaunaen fra Ølst er aldrig publiceret og omfatter mindst 5 muslingearter, 3 arter af søtænder og 12 sneglearter. Den hollandske palæontolog Arie W. Janssen beskrev i 1989 nye arter af pteropoder (vingesnegle) fra Nordsøbækkenet og opstillede, baseret på materiale bl. a. fra Ølst, to nye arter af slægten *Limacina*. Af den ene art afbildede han en paratype fra Ølst (Fig. 8). Desuden er der i Viborg Leret fundet

otolither (øresten af benfisk), hjattænder og enkeltkoraller. Viborg Leret er aflejret på ret stor dybde (nogle hundrede meter).

Viborg Formationens lag kan også ses i LECA's lergrav ved Hinge og så tidlige ved Grundfør, Sofienlund Teglværk ved Ulstrup (Ravn, 1907), jernbanegennemskæringen ved Århus (Harder, 1913), Emiliedal Teglværks lergrav i Skåde Bakker (upubliceret), en vejgennemskæring umiddelbart nord for Hadsten 1980 (upubliceret) og ved Moesgård Strand. Lergraven ved Ølst er for tiden den eneste, hvor det er nogenlunde let at samle Viborg Formationens fossiler. I LECA's grav findes kun få.

Vejle Fjord Formation

Allerøverst i lergraven ses en rustrød bjergart, der i uforvitret tilstand er grønlignende og har et stort glaukonitindhold. Den nederste del af leret indeholder mange fosforitter, der ligner glatpolerede små sten.

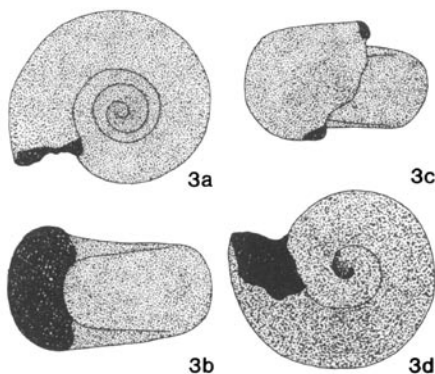

Fig. 8. Fossil vingesnegl fra Ølst af arten *Limacina jessyae* A.W. Janssen, 1989. Eksemplaret er afbildet i Janssens afhandling og således typemateriale.

Leret har et stort pyritindhold og lugter surt, og skaller, der ligger selv kort tid på lerets overflade, ødelægges hurtigt af pyrittens omdannelse til svovlsyre og gips. Tidligere var dette lers alder ikke fastslået, men de fundne arter af bløddyr viser entydigt, at der er tale om en Øvre Oligocæn aflejring. Leret svarer til Brejning Leret, der er Vejle Fjord Formationens nederste lag (med typelokaliteten Brejning).

Bløddyrfaunaen er endnu ikke nærmere undersøgt eller publiceret, men 2 nye arter fra Øvre Oligocænet ved Nørre Vissing (ved Galten) er også fundet ved Ølst (Schnetler & Beyer, 1987) og nævnt i afhandlingen som paratyper. Der kendes 23 arter af muslinger, 3 arter af søtænder og ca. 50 snegle. Artsantallet er dog uden tvivl større, da der aldrig er foretaget store systematiske indsamlinger i leret. Faunaen minder meget om de fra Århus (Harder, 1913), Nørre Vissing (Schnetler & Beyer, 1987) og Mogenstrup (Schnetler & Beyer, 1990) kendte. Disse faunaer er langt rigere (op mod 200 arter).

Det er bedst at samle i uforvitret ler, der findes ved at grave i leret. Man kan så tage prøver med hjem til slemning og herved finde mange små arter. På overfladen kan der dog ofte gøres pæne fund. Foruden bløddyr kan der findes otolither og en del hjattænder, især i det nederste lag med fosforitterne.

Brejning Leret er kendt fra mange lokaliteter, især i Østjylland, men de fleste er nu forsvundet. Man kan dog stadig være heldig ved Brejning (ved lavvande), Juelsminde, Jensgård og Bøgeskov, men også ved Mogenstrup (nord for Skive) kan leret findes. De klassiske lokaliteter er Sofienlund ved Ulstrup, Ny Skovbo og Lilleborg ved Mariager Fjord og Århus, men

disse er nu alle så godt som forsvundne. De fossilførende lag kan dog stadig findes ved gravning.

Vejle Fjord Formationens lag bliver gradvist grovere opadtil, hvilket vidner om aftagende havdybde. Lag af tilsvarende alder kendes fra Belgien og især fra Tyskland, hvor de har en vid udbredelse. Dette viser, at datidens Nordsø var udstrakt til sydøst for Kassel (Glimmerode).

Referencer

Andersen, S.A. 1937: De vulkanske Askelag i Vej gennemskæringen ved Ølst og deres Udbredelse i Danmark. D.G.U. 2 (39): 50 pp.

Bøggild, O. 1918: Den vulkanske Aske i Møleret samt en Oversigt over Danmarks ældre Tertiærbjergarter. D.G.U. 2 (33): 159 pp.

Christensen, L. & Ulleberg, K. 1973: Sediments and foraminifers of the Middle Oligocene Viborg Formation, Denmark. Bull. Geol. Soc. Denmark 23: 109-117.

Collins, J.S.H. & Jakobsen, S.L. 2003: New crabs (Crustacea, Decapoda) from the Eocene (Ypresian/Lutetian) Lillebælt Clay Formation of Jutland, Denmark. Bulletin of the Mizunami Fossil Museum 30: 63-96, 8 pls, 8 figs.

Harder, P. 1908: En østjydske Israndslinie og dens Indflydelse paa Vandløbene. D.G.U.

Harder, P. 1913: De oligocæne Lag i Jærnbangegennemskæringen ved Aarhus Station. D.G.U. 2 (61):140pp.

Heilmann-Clausen, C, Nielsen, O.B. & Gersner, F. 1985: Lithostratigraphy and depositional environments in the Upper Paleocene and Eocene of Denmark. Bull. Geol. Soc. Denmark 33: 287-323.

Janssen, A.W. 1989: Some new pteropod species from the North Sea Basin Cainozoic (Mollusca: Gastropoda, Euthecosomata). Mededelingen van de Werkgroep voor Tertiaire en Kwartaire Geologie 26(3): 91-133, 5 figs, 8 pls.

Larsen, G. & Kronborg, C. 1994: Geologisk set. Det mellemste Jylland. Geografiforlaget. Miljøministeriet. Skov- og Naturstyrelsen.

Nielsen, O.B. (red.) 1995: Danmarks geologi fra Kridt til i dag. Geologisk Institut, Aarhus Universitet.

Nielsen, E.F. 1985: Feltbeskrivelse.

Ravn, J.P.J. 1907: Molluskfaunaen i Jyllands Tertiæraflejringer. K. Dan. Vid. Selsk. Skr., Række 7, nat. Mat. Afd. 3 (2).

Schnetler, K.J. & Beyer, C. 1987: A Late Oligocene (Chattian B) mollusc fauna from the clay-pit of Galten Brickworks at Nørre Vissing, Jylland, Denmark. Meded. Werkgr. Tert. Kwart. Geol. 24 (3).

Schnetler, K.I. & Beyer, C. 1987: A Late Oligocene (Chattian B) molluscan fauna from the coastal cliff at Mogenstrup, North of Skive, Jutland, Denmark. Meded. Werkgr. Tert. Kwart. Geol. 27 (2/3).

Naturglimt

Bent Vestergaard Petersen

Indledning

I Naturglimt har jeg ikke tidligere nævnt hvem der oprindeligt står bag de fund og angivelser som jeg refererer og beskriver. Dette vil jeg fremover så vidt muligt indføre. I dette Naturglimt har jeg delvist nævnt primærkilderne med en forkortelse og listet navnene nederst, men jeg har ikke fået noteret alle kilderne i denne omgang.

For det meste skriver jeg selv de uddybende bemærkninger om fundene, men ind imellem låner jeg fra internettet, når det drejer sig om arter, jeg ikke ved så meget om. Her er det ikke altid muligt at finde den oprindelige kilde, men så nævner jeg webstedet nederst.

Vejret

Som snart sædvanlig blev efteråret varmere end normalt. September var både varmere og med flere solskinstimer end normalt, mens nedbøren holdt sig på det normale. Oktober blev lidt varmere, en del vådere og lidt mere solrigt end normalt. Midt på måneden fik vi den frøste nattefrost. November blev også varmere end normalt, mere solrig, men lidt tørrere. Sidst i november fik vi den første sne, der blev liggende et par dage.

Botanik

Sæsonen er jo ved at være slut for i år, men et par fund kan dog omtales.

Et eksemplar af Tætblomstret Hullæbe er fundet i Hannerup Skov ved Fredericia.

Butblomstret Siv kan undertiden træffes på andre lokaliteter end kalkkær. I sommers blev den således fundet i en grusgrav ved vester Nebel nær Kolding (TAM).

På Dysbjerg ud til Horsens Fjord ved Glud vokser bl.a. Stivhåret Kalkkarse, der synes at være ret så sjælden i Vejle Amt. På samme lokalitet blev desuden fundet den sjældne Rubladet Rose og tæt her ved Pindsvin-Kartebolle (TAM, JR m.fl.).

Hvem finder Kronløs Firling? Den er åbenbart ikke så sjælden endda i Østjylland med fund flere steder mellem fortovsfliser i Søvind og i Fredericia (TAM).

Og er der nogen, der ser Stortopet Ragræs? Den kan findes på ruderater, men den er desuden fundet flere steder sent på sommeren i den højt voksende bredzone langs Brande Å, Vejle Å og Vester Nebel Å mellem bl.a. Høj Sødgræs - ikke et sted man normalt kommer så sent.

Svampe

Et par nye danske arter

Som nye for Danmark er følgende arter

blevet endeligt identificeret fra fund i Østjylland: *Entoloma majaloides* er fundet ved Rødkilde Gymnasium i Vejle. Her voksede den i en plæne under pil ud mod fjorden. *Clitocybe glareosa* - Springvands-tragthat - er opdaget i Horstved Skov nær Tirstrup i græs på festpladsen 250 m NØ for Flintholm. En anden tragthat - *Clitocybe bresadoliana* - Geysers-tragthat - er fundet i mos og græs under ene ved Glatved Strand.

Stor kobbersneppe. Foto: Klaus Mortensen

Moesgård-skovene - et godt sted for sjældne slørhatte

Skovene syd for Århus er et godt sted for nogle af de flotte knold-slørhatte og andre sjældne arter af slørhatte. I efteråret er der således fundet følgende: *Cortinarius cedretorum* - Prægtig slørhat (E), *Cortinarius rickenianus* - Violetknoldet slørhat (E), *Cortinarius rufoolivaceus* - Firefarvet slørhat (V), *Cortinarius elegantissimus* - Orangegylden slørhat (V) og *Cortinarius vulpinus* - Ringbæltet slørhat (V).

Gode overdrev i Elbodalen.

I Elbodalen nær Fredericia er fundet en lille plet på et overdrev med nogle sjældne vokshatte. Bl.a. kan nævnes *Hygrocybe citrinovirens* - grøngul vokshat (E), *Hygrocybe ingrata* - Jensens vokshat (V) og *Hygrocybe flavipes* - gulfodet vokshat (V) (BOL). I Dybdal på nordsiden af Rands Fjord blev også fundet et overdrev med arter som *Hygrocybe ingrata* - Jensens vokshat (V) og *Hygrocybe ovina* - Rødmende vokshat (V) (BOL).

Uddøde i Vejle Amt ?

Rosabladet mælkehø (G) er fundet i Vejle ved Volmers Plads under nogle store popler sammen med poppel-ridderhat

den 5-26. oktober. Poplerne er fældet omkring 1. oktober for at give plads til et parkeringshus. Rosabladet mælkehø og poppel-ridderhat danner mykorrhiza med poppel, og herefter vil der ikke længere være kendte levesteder i Vejle Amt for disse to arter! Under de samme popler findes i øvrigt en tåreblad-art der tilsyneladende endnu ikke er videnskabeligt navngivet. Tåreblad-arten findes dog stadig under en gruppe popler i Viuf Skov (og et par steder udenfor amtet). Den forventes navngivet næste år (JV).

En advarsel !

Den forholdsvis nye art i Danmark - *Cortinarius rubellus* - puklet gift-slørhat - blev den 12. september fundet på en ekskursion ved Slåen Sø. Det er vel en af de farligste giftsvampe overhovedet i Danmark, da den er ret stor og kan give nyresvigt efter evt. intagning.

Insekter og andre leddyr

Hvepseedderkop er i august 2003 set i en have i Ejstrup Vang nær Kolding. Des-

uden blev en hun set på Albæk Made på Barritskov Gods (PNN m.fl.).

Fugle

Under amtsborgmesterens indvielsestale af det nye vådområde Solkær Enge sydøst for Kolding, kom en ungfugl af havørn (R) trækkende ind fra nord, slog et slag henover vandspejlet på engene og fortsatte ud over Lillebælt. I efteråret er ved Solkær Enge desuden set Tinksmed (V), hvidklire, 10 store kobbersnepper, ung rørhøg hun og meget mere (JC).

Den 26/10 trak en stor stormsvale i lav højde vest langs motortrafikvejen mellem Vejle og Billund. den blev fulgt på strækningen fra ca. 1 km. øst for Skibet til Bredsten kl. 16.25-16.35. Sjælden i Vejle Amt og en højst usædvanlig indlandsobs (ASF).

En han af amerikansk krikand i næsten pragtdragt blev i Kongens Kær nær Vejle den 24-26.oktober set rastende sammen med ca. 150 krikænder. Det er en sjælden gæst fra Nordamerika (ASF).

Referencer

Følgende takkes for oplysninger til dette Naturglimt: Bo Levesen (BOL), Jesper Ratjen (JR), Tage og Annemarie Mogensen (TAM), Alex Sand Frich (ASF), Jan Vesterholt (JV), Peder Nygård Nielsen (PNN), Jørgen Chemnitz (JC).

Vil man vide noget mere om hvad der er gjort af spændende iagttagelser i Østjylland, kan det anbefales at besøge Vejle Amt på www.vejleamt.dk/web/naturogmiljoe.nsf/menu/Nyt_om_sjaeldne_arter. Fuglefolket kan besøge www.dofbasen.dk/ eller Vejle Amts lokale afdeling www.dofvejle.dk/.

Mange observationer af insekter kan ses på www.fugleognatur.dk. Svampefundene er fra Myconews: myco@vip.cybercity.dk. Dette Naturglimt har gjort flittigt brug af disse. En netversion af floradelen fra de sidste års Naturglimt kan ses på home1.stofanet.dk/biobent/florhodk.htm suppleret med flere iagttagelser, fotos mm.

Hvidklire. Foto: Klaus Mortensen.

Anmeldelse

”DANMARKS SVAMPE” af Jan Vesterholt. Gyldendal 2004 Pris 399

kr. 475 sider. 1640 g. Format 17 x 27 cm.

Det er en bog, som mange svampeinteresserede danskere har sukket efter i mange år. Et stort værk med omkring 1000 arter hver afbilledet med farvefoto, samt en kort og præcis tekst. På hver side er der beskrivelser af to arter og billederne er ofte 8 x 13 cm. Enkelte billeder er større og nogle af de små arter er afbilledet med fire fotos pr. side. Teksten er meget sparsom og kun det nødvendige er medtaget. Det er beskrivelser af f.eks. hat, lameller, stok, kød, lugt og økologi, samt udbredelse i Danmark.

Bogen indledes med 5 korte afsnit om svampenes biologi, mangfoldighed, systematik, voksesteder m.m. Disse indledende afsnit fylder kun tolv sider og de er særdeles overkommelige at læse. De er desuden skrevet i et præcist og letlæseligt sprog.

Der er enkle symboler for spiselighed, giftighed, sporefarve. Der gives f.eks. tre gryder til ”de (få) fremragende spisesvampe”, to gryder til andre spisesvampe og en til dem uden nævneværdig værdi.

Der er et omfattende register og arterne kan slås op via de latinske slægtsnavne samt danske slægtsnavne og som noget ekstra via de danske artsnavne. F.eks. er der 42 arter i bogen der hedder noget med Almindelig - ... og 9 arter der hedder noget med Grå - ... Det gør bogen

meget brugervenlig for langt de fleste af os, der er vant til at bruge danske navne på svampene.

Bogens helt store force er de mange flotte billeder taget i naturen, uden brug af blitz. Langt de fleste billeder er skarpe, smukt komponerede og viser de vigtige kendetegn hos hver enkelt art. Det generelle indtryk er at farverne er velafstemte. Der er desværre enkelte billeder af især røde og gule svampe der har lidt for kraftige farver. Det gælder eksempelvis nogle af Vokshattene.

Der ud over undrer det mig lidt, at flere arter, der kun er fundet en gang i Danmark, er medtaget i bogen. Det gælder f.eks. Køllekantarel, Safrangul fedtpore-svamp og Purpur-rørhat. En markant art som Gyldenhat, der findes hist og her, er til gengæld udeladt.

Danmarks svampe er ikke begynderens bog, men den kan godt bruges som ”bladrebog” af begynderne. Den egner sig dog bedst til de svampefolk, der kan bestemme svampene til slægt, gerne sammen med nøglen *Danske storsvampe* af Petersen og Vesterholt

Den anselige vægt gør den uegnet som felthåndbog, men den er fremragende til studiet af de hjembragte svampe, man ikke lige kunne sætte navn på i felten.

Alt i alt vurderer jeg bogen som meget vellykket og giver den mine varmeste anbefalinger.

God læselyst! Carsten Brandt

Kommende arrangementer

Torsdag d. 10. februar 2005

Endemisme

Hvad er endemisme, hvor finder man endemiske arter og hvorfor er de endemiske. Findes der endemer i Danmark ?

Lars Skipper vil vise eksempler på en lang række arter og artsgrupper fra rejser til seks kontinenter. Fra flueblomster ved Middelhavet, kæmpevækster i Østafrikas og Perus bjerge og sukkulenter i USA's ørken til sommerfugle i Alperne, kæmpeskildpadder på Galapagosøerne, halvaber på Madagaskar og meget andet.

Mødested: Naturcenter Sølyst kl.19.30.

Arrangør: ØBF.

Torsdag d. 24. februar 2005

Generalforsamling samt foredrag om Mallorca

Dagsorden ifølge lovene

1. Valg af dirigent
2. Formanden aflægger beretning
3. Kassereren aflægger beretning
4. Forslag fra medlemmerne
5. Valg af medlemmer til bestyrelsen
6. Eventuelt

Ad. Punkt 5: Birthe Overgaard, Carsten Brandt, Hanne Medum Lærke og Steen Gert Larsen er ifølge lovene på valg.

Efter generalforsamlingen vil Bent Vestergaard Petersen fortælle om og vise lysbilleder fra en 2 ugers tur til Mallorca i foråret 2004. I april er floraen på sit højeste på Mallorca. Farvestrålende vejkanter, kystnær fyrreskov og klitter med orkideer, kalkrige bjerge med garigue, udtørrede flodlejer, udstrakte sumpområder med masser af fugle og byernes flora vil blive præsenteret. Kom og få noget inspiration til forårets middelhavstur !

Mødested: Naturcenter Sølyst kl. 19.30.

Arrangør: ØBF.

Torsdag d. 3. marts 2005

Dagsommerfugle i Østjylland

Tom Nygaard Kristensen har fulgt og fotograferet danske dagsommerfugle igennem de sidste 10 år. Som det er de fleste bekendt er mange arter gået voldsomt tilbage og enkelte helt forsvundet, bl.a. Perlemorrandøje og Egesommerfugl, der begge havde deres sidste bastioner i Østjylland. Heldigvis er der også arter i fremgang, heriblandt Nældesommerfugl og Det Hvide C. Tom vil vise billeder af de østjyske arter og fortælle om deres levesteder, status m.v.

Mødested: Naturcenter Sølyst kl.19.30.

Arrangør: ØBF.

Onsdag d. 9. marts 2005

På klos hold af isbjørn og hvalros

Gik I glip af Søren Højagers foredrag om Svalbard forrige år, får I nu endnu en chance, da det bliver "genudsendt" - denne gang på Naturhistorisk Museum.

I juli 2002 var Hanne og Søren Højager på en 4 ugers ferie på Svalbard heraf 11 dage i båd rundt om den største ø, Spitsbergen, med flere daglige ilandsætninger via gummibåd.

Omkring halvdelen af Svalbard er udlagt som nationalpark, naturreservat eller lignende, og området er således blandt verdens bedst beskyttede. Med solen på himlen døgnet rundt blev det til en lang række lysbilleder af den meget farvestrålende flora og den spændende fauna. Disse billeder danner grundlaget for aftenens foredrag.

Mødested: Naturhistorisk Museum, auditoriet, Universitetsparken, 8000 Århus C., kl. 19.30.

Arrangør: Danmarks Naturfredningsforening.

Lørdag d. 12. marts 2005

Fossiler ved Limfjorden

Temaet for turen er "Danien Perioden" fra 65 til 60 mio. år tilbage.

Den endelige rute ligger ikke fast, men følgende lokaliteter kunne komme på tale. Klimbjerg (Nordvest for Fjerritslev), hvor der er en gammel kalkgrav med offentlig adgang. Her findes i bryozokalken Brachiopoder i mængde, søpindsvin, søpindsvinepigge og i mindre mængde en masse andre fossiler. Desuden er der en restaureret gammel kalkovn. I Vokslev (ved Nibe) er der et lille kalkbrud med offentlig adgang og en enestående smuk natur. Dankalks grav ved Løgstør samt det lille Skillingbro kalkbrud, tæt ved Rold Storkro, er også et besøg værd.

Frede Skov vil vise os de gode steder, og fortælle om Danien-havet og dets fossiler og vise os eksempler fra hans egen samling.

Mødested: Harald Jensens Plads kl. 8.00. For tilmelding samt evt. alternativt

mødested, kontakt Lars Skipper (mail: lars.skipper@gejrfuglen.dk eller tlf: 8611 9915)
senest d. 5. marts. Pris 100 kr.

Arrangør: ØBF.

Torsdag d.17. marts 2005

Fugle og dyr i Bulgarien

Jørgen Terp Laursen har på to DOF-ture (1999 og 2004) besøgt Bulgarien, et fattigt land med en rig natur.

Denne aften vil JTL fortælle om især fuglelivet og ikke mindst om det imponerende storke- og rovfugletræk, der finder sted ved Sortehavet.

Der gøres sammenligninger med trækket ved Bosporus-strædet. Vi ser på ynglebestande af rovfugle i Bulgarien. JTL vil også fortælle om padder, krybdyr og ikke mindst om de større pattedyrearter (bl.a. bjørn og ulv) og om hvaler i Sortehavet samt om gode ynglefuglelokaliteter, træksteder, naturbeskyttelse og rejsetips. Vil du vide mere om Bulgariens fauna, særpræget natur og har måske planer om at besøge landet, så er det oplagt at møde op til dette foredrag, der ledsages af dias m.v.

Mødested: Naturcenter Sølyst kl.19.30.

Arrangør: ØBF.

Søndag d. 20. marts 2005

Danmarks Naturskove

Naturskoven på Silkeborg Statsskovdistrikt er efterkommere af den oprindelige skov, der i årtusinder dækkede Danmark. Silkeborg-skovene har landets største koncentrationer af 250-300 årig bøg, og rummer en række beskyttelseskrævende fugle- og pattedyrearter. På turen vil vi se nærmere på naturskovens biologiske betydning. Turen afsluttes omkring solnedgang, hvor vi ser sortspætten komme til overnatning i dens sove-hultræ. Tilmelding ikke nødvendig.

Turleder: Bo Ryge Sørensen, tlf. 8681 2573.

Mødested: Kvicklys P-plads, Søtorvet i Silkeborg. kl. 16.30. Afsluttes ca. kl. 19.00.

Arrangør: DOF i samarbejde med DNF.

Lørdag d. 2. april 2005

Vandløbets insekter

Hvad findes under overfladen i vandløbet? Der er masser af liv, repræsenteret ved mange

forskellige grupper af insekter.

Vi tager til Gudenåens øvre løb ved Klostermølle, hvor der er en stor diversitet i faunaen. Vi kan samtidig håbe, at få en klækning af Danmarks største slørvinge at se (Perlodes

Microcephala), -en art hvor hannen ikke kan flyve. Ellers er der mulighed for at se mange af de øvrige arter af døgnfluer, slørvinger og vårfluer som findes i Danmark. Derudover vil vi kigge på områdets øvrige flora og fauna. Tilmelding til Birthe Overgaard, tlf: 8681 8983 eller birthe@gejrfuglen.dk senest 27. marts.

Turleder: Bjarne Laursen.

Mødested: Harald Jensens Plads kl. 9.00, hvorfra der er fælles transport.

Arrangør: ØBF.

Søndag d. 3. april 2005

Mos-ekskursion til Lillering Skov

Lær skovens mest almindelige mosser at kende.

Mange har hørt, at det er svært at artsbestemme mosser, og at det kræver både stereolup og mikroskop - men det er faktisk muligt at kende mange mosser bare ved hjælp af lup (10X). Vi mødes ved endestationen for bybus 52 i Lillering. Herfra går vi en tur i Lillering Skov og ser på de mosser vi finder undervejs. Turen varer ca. to timer.

Turledere: Signe Normand Poulsen og Mette Kirkebjerg Due.

Mødested: Endestationen for bybus 52 i Lillering kl. 9.45 (når bussen ankommer).

Medbring: Lup og kraftigt fodtøj.

Arrangører: Dansk Botanisk Forening i samarbejde med Bryologkredsen.

Søndag d. 10 april 2005

Velling Skov - Salten Ådal

Velling Skov ligger på Salten Ådals stejle sydskrænter og rummer nogle af landets største bevoksninger af gammel bøg, fine skovsøer, kær, moser og væld. Den 250-300 årig gamle bøgeskov er ideel for vedinsekter, svampe og hulrugende fuglearter. Mulighed for sortspætte, grønspejle, huldue, ravn, isfugl, bjergvipstjert og rovfugle. Tilmelding ikke nødvendig.

Turleder: Jørgen Ballegaard, tlf. 7575 6289

Mødested: P-pladsen øst for naturskolen på Lystrupmindevej mellem Velling og Vrads. Kl. 9.00 til 12.00.

Arrangør: DOF i samarbejde med DNF.

Lørdag d. 17. april 2005

Forårstur til Odderholm/Dalgård

Der er nu registreret ca. 350 svampearter i området og vi skulle gerne finde flere, bl.a. skiver og andre småting. Vi undersøger nåleskov, overdrev og sumpskog langs Gudenåen.

Mødested: P-pladsen ca. 1 km. øst for Emborg Bro på vejen mellem Gammel Rye og Boes kl. 10.40. Opsamling kan også ske på Skanderborg Station. Ring dagen før og aftal nærmere.

Turleder: Jens Mårbjerg (tlf. 8652 2027).

Arrangør: Foreningen til Svampekundskabens Fremme i samarbejde med ØBF.

Torsdag d.28. april 2005

Fugletur til Årslev Engsø

Kom og kig på vandfugle ved Årslev Engsø på denne forhåbentlig lækre forårsdag. Årstiden byder normalt på mange arter vade- og andefugle og med lidt held kan en Fiskeørn dukke op. Turen kommer til at foregå til fods. Husk kikkert, fuglebog og evt. teleskop. Når tiden sig nærmer kan man holde sig opdateret via Dofbasens observationer fra Årslev Engsø.

Turleder: Kim Aaen.

Mødested: P-pladsen i østenden af søen kl. 19.00.

Arrangør: ØBF.

Lørdag d. 14. Maj 2005

Edderkopper ved Odderholm

På denne tur til Odderholm vil vi have fokus på edderkopperne. Lars Bruun er på dette tidspunkt i gang med at lave en undersøgelse af edderkoppefaunaen på Odderholm og har tidligere på sæsonen sat en mængde fangglasfælder ud i området. Vi vil hjælpe ham med at tømme fælderne og supplere fangsten vha. ketsjere, glas m.v. I området har vi tidligere set bl.a. den store rovedderkop Dolomedes samt hvepseedderkop. Vi vil dog også rette blikket imod, og måske lave indsamlinger af, flere andre grupper af smådyr.

Mødested: P-pladsen ca. 1 km. øst for Emborg Bro på vejen mellem Gammel Rye og Boes kl. 10.00.

For tilmelding samt evt. fællestransport fra Århus, kontakt Lars Skipper (mail: lars.skipper@gejrfuglen.dk eller tlf. 8611 9915) senest d. 7. maj.

Arrangør: ØBF.

Lørdag d. 21. maj 2005

Bustur til Vejlerne

Turen er ikke færdigplanlagt, men forventes at gå til Vejlerne og Bulbjerg. Vejlerne i Nordjylland er et af landets største og vigtigste vådområder, og huser en enorm rigdom af fugle. Kom med og oplev gæs, lappedykkere, rørdrum, rørhøg, sortternen, skægmejserne og alle de andre. Der bliver måske også tid til et besøg på Bulbjerg, med

sin koloni af rider. Afgang fra Århus tidlig morgen, og hjemkomst sen eftermiddag. Pris max. 200 kr./person. Læs om tilmelding på www.dofaarhus.dk.

Turleder: Peter Lange m.fl.

Arrangør: DOF.

Lørdag d. 21. maj 2005

Vandretur langs Gudenåen

Vi tager bussen til Kongensbro, hvorefter vi går ad den gamle pramdragersti. Stien følger Gudenåen hele vejen mellem Kongensbro og Silkeborg. Undervejs vil vi have rig mulighed for at studere det plante- og dyreliv, der findes langs åbredden. Endvidere passerer vi Sminge Sø, hvor der er lejlighed til et kig fra fugletårnet. Turen er på 15-20 kilometer, alt afhængig af, om vi vælger at stoppe i Resenbro eller i Silkeborg.

Tilmelding til Birthe Overgaard, tlf.. 8681 8983 eller birthe@gejrfuglen.dk senest 15. maj.

Mødested: Vi tager buslinie 114 fra Århus Rutebilstation kl. 8.15 og tager linie 112/113/913X eller 952X retur til Århus.

Arrangør: ØBF.

Lørdag d. 28. maj 2005

Botanisk ekskursion til Sydøstjylland

Da denne tur er den første for den nye sydjyske afdeling af DBF - ja, hvorfor så ikke præsentere nogle af de sydligt udbredte arter i Jylland.

Vi starter med Stenderup Sønderkov, hvor der af sydlige arter kan ses Tyndakset Star, Jordbær-Potentil, Uldhåret Ranunkel, Lådden Perikon, Alm. Guldnælde, Dansk Ingefær og med lidt held Strand-Salat ved kysten. Skoven rummer desuden store bestande af Tyndakset Gøgeurt og Hylster-Guldstjerne.

I kanten af skoven ligger et engområde - Seljum - med store bestande af Samel og Eng-Klaseskærm, hvor vi lige kan slå et smut ud. På engen er tidligere set en stor bestand af Blodplet og desuden Nælesommerfugl og snog.

Vi fortsætter herefter til Skamlingsbanken, hvor vi bl.a. vil kigge nærmere på et fint overdrev med den sydlige Liggende Potentil. Overdrevet er i øvrigt et af de få lokaliteter i Sydjylland med Lav Tidsel.

I området er det sydlige islæt for øvrigt markeret med store bestande af løvfrøer, der lige netop sidst i maj kan høres gennem natten, hvis man har mod på det.

Turleder: Bent Vestergaard Petersen.

Mødested: P-pladsen i NØ-kanten af Stenderup Sønderkov kl. 10.

Arrangør: DBF i samarbejde med ØBF.

Lørdag d. 4. juni 2005

Kanotur i det midtjyske søhøjland

Vi gentager succesen fra sidste år. Som sidste gang starter vi i Ry, men denne gang vender vi snuden nedstrøms i retning mod Silkeborg. Turen starter fra Ry kl. 10 og vi er tilbage sidst på eftermiddagen, eller først på aftenen. Vi kigger på, hvad der rører sig over og under vandet - og går på land et par gange undervejs.

Der er plads til max. 15 deltagere på turen; hvis der er flere tilmeldinger, vil først-til-mølle-principet være gældende.

Bindende tilmelding til Lars Skipper (mail: lars.skipper@gejrfuglen.dk eller tlf. 8611 9915), senest d. 4. juni.

Turen vil koste 150 kr. pr person (plus transport til og fra Ry).

Mødested: Ry Station kl. 10.00. For evt. fællestransport fra Århus, kontakt Lars Skipper.

Arrangør: ØBF.

Weekenden d. 10-12. juni 2005

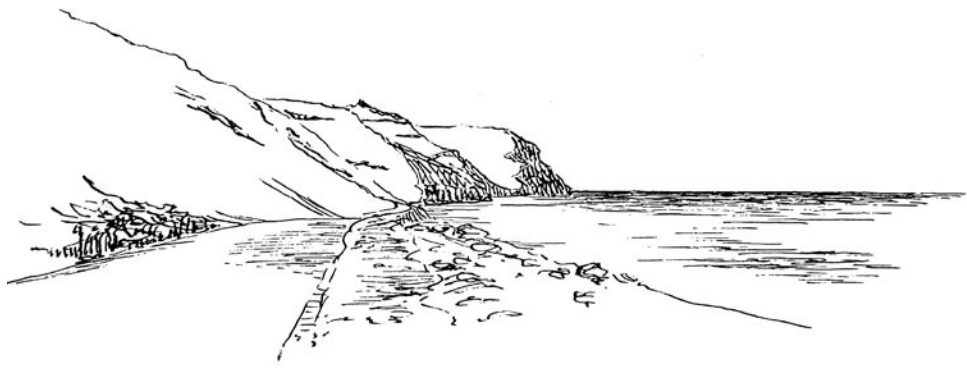
Møns Klint

En weekendtur, hvor vi overnatter på campingpladsen ved Aborrebjerg og Jydelejet. En tur der vil stå i blomsternes og specielt orkidéernes tegn. Der vil også være rig lejlighed til at studere Møns fantastiske insektliv og nyde de enestående landskaber. Ud over klinteskoven vil Høvblege overdrevet og Ulvshale naturskoven være oplagte udfugtsmål. Der er mulighed for at overnatte på et nærliggende vandrehjem, hvis der bestilles plads i god tid.

Mødested: Harald Jensens Plads, fredag eftermiddag kl. 17. Forventet hjemkomst søndag ved 21-tiden. Turen foregår i private biler.

Turleder: Carsten Brandt. Tilmelding nødvendig på tlf. 8685 4885.

Arrangør: ØBF.

ØBF's bestyrelse

Formand:

Birthe Overgaard
Rolighedsvej 25 st
8600 Silkeborg
Tlf: 8681 8983 / 2330 2352
E-mail: birthe@gejrfuglen.dk

Næstformand:

Carsten Brandt
Krattet 308
8500 Grenå
Tlf: 8685 4885
E-mail: carsten@gejrfuglen.dk

Kasserer:

Kit Dyhr Laursen
Saralystparken 4, 1 th
8270 Højbjerg
Tlf: 8627 4827
E-mail: kit@gejrfuglen.dkh

Sekretær:

Lars Skipper
Ringvej 22, Alling
8680 Ry
Tlf: 8611 9915
E-mail: lars@gejrfuglen.dk

Programredaktør:

Hanne Medum Lærke
Willemoesgade 35, 2 tv
8200 Århus N
Tlf: 8610 6115
E-mail: hanne@gejrfuglen.dk

Redaktion:

Lars Skipper
Ringvej 22, Alling
8680 Ry
Tlf: 8611 9915
E-mail: lars@gejrfuglen.dk

Kit Dyhr Laursen
Saralystparken 4, 1 th
8270 Højbjerg
Tlf: 8627 4827
E-mail: kit@gejrfuglen.dk

Møde- og ekskursionsudvalg:

Bent Vestergaard Petersen
Skovparken 45, st. tv
6000 Kolding
Tlf: 7554 2663
E-mail: bent@gejrfuglen.dk

Steen Gert Larsen
Grøfthøjparken 161, 10 mf
8260 Viby
Tlf: 8628 5005
E-mail: steen@gejrfuglen.dk

Suppleant:

Kim Aaen
Helsingforsgade 13, 1. sal, lejl. 3
8200 Århus N
Tlf: 8250 8009
E-mail: kim@gejrfuglen.dk

Indhold

Mellem Vejle og Mariager Fjord: Østjyllands hvaler fra 1592 til i dag	1
Den røde glente i Århus amt 1979-2004 - og bemærkninger til et glenteprojekt ..	11
Geologi og fossiler i Ølst Bakker	30
Naturglimt	42
Anmeldelse	45
Kommende arrangementer	46

Tegninger og grafik

Side 16, 26, 29, 52 : Brian Zobbe

Side 28 : Kit Laursen

Fotografier

Forside: Følfod i bjerg af lecanødder ved Optiroc, Ølst Bakker (Lars Skipper)

Øvrige fotos: Fotograf angivet i billedteksten

ØSTJYSK BIOLOGISK FORENING

Postboks 169 - 8100 Århus C - www.gejrfuglen.dk